

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Kad ustanci zamru

Gilles Dauvé

Gilles Dauvé
Kad ustanci zamru
1979.

Izvor prevoda: old.kontra-punkt.info

anarhisticka-biblioteka.net

1979.

Sadržaj

Ne „fašizam ili demokratija“, već: „fašizam i demokratija“	7
Rim: 1919–1922.	12
Torino: 1943.	17
Volksgemeinschaft protiv Gemainvezena	19
Berlin: 1919-1933.	21
Barselona: 1936.	27
Barselona: maj 1937.	32
Rat izjeda revoluciju	35
Anarhisti u vladi	43
Neuspeh kolektivizacija	47
Kolektivizacija ili komunizacija?	51
Bilans 20. veka	54

vodi klasa koja u društvu više ne važi kao klasa, koja se ne priznaje kao klasa, već je izraz raspadanja svih klasa, nacionalnosti itd. unutar sadašnjeg društva (...)“] Karl Marks, Rani radovi, Njemačka ideologija, Naprijed, Zagreb 1976, str. 420.

i farse o „nemešanju“, protiv sopstvene države, protiv Sovjetskog Saveza, protiv...

„Italijanska“ i „nemačko-holandska“ komunistička levica (uključujući Matika (Mattick) u SAD) bile su među retkima koji su smatrali da je period posle 1933. bio krajnje antirevolucionaran, dok su mnoge grupe (Trockisti, na primer) stalno predviđale i videle subverzivni potencijal u Francuskoj, Španiji, Americi itd.

Godina 1937. je zatvorila istorijski momenat koji se otvorio 1917. Od tada kapital nije više trpeo ni jednu drugu zajednicu osim svoje, što je značilo da nisu više mogle da postoje trajne, radikalne i veće proleterske grupe. Gašenje POUM-a bio je kraj poslednjeg radničkog pokreta.

U budućem revolucionarnom periodu, najsuptilniji i najopasniji branitelji kapitalizma neće biti ljudi koji uzvikuju prokapitalističke i prodržavne parole, već oni koji uviđaju gde bi mogle da se pojave pukotine. Oni neće hvaliti TV reklame i društvenu podređenost, već će predlagati promenu načina života... ali, da bi se to postiglo, pozivaće prvo na izgradnju istinski demokratske sile. Ukoliko im pođe za rukom da ovladaju situacijom, stvaranje ove nove političke forme istrošiće ljudsku energiju, smrviće radikalne težnje i, postavljajući sredstvo kao cilj, ponovo će pretvoriti revoluciju u ideologiju. Sa njima, kao i sa otvorenom kapitalističkom reakcijom, proleteru mogu jedino da izađu na kraj uz povećavanje i pojačavanje konkretnih komunističkih inicijativa, koje će naravno biti osuđivane kao antidemokratske ili kao... „fašističke“. Borba za stvaranje mesta i vremena za razmišljanje i odlučivanje, čime bi se omogućila autonomija pokreta, neodvojiva je od praktičnih poteza u smeru menjanja života.

[„(...) Iz prikazanog shvaćanja historije dobivamo (...) da je način djelatnosti u svim dosadašnjim revolucijama stalno ostao netaknut i da se uvijek radilo samo o drugačijoj raspodjeli te djelatnosti, o novoj podjeli rada na druge ličnosti, dok se komunistička revolucija upravlja protiv dosadašnjeg načina djelatnosti, odstranjuje rad i ukida vladavinu svih klasa sa samim klasama, jer revoluciju pro-

„Ukoliko ruska revolucija postane signal za proletersku revoluciju na Zapadu, tako da se uzajamno dopunjuju, sadašnje zajedničko vlasništvo nad zemljištem u Rusiji moglo bi da posluži kao početna tačka komunističkog razvoja.“

Marks i Engels, uvod za rusko izdanje „Komunističkog manifesta“, 1882.

Ovo predviđanje se nije ostvarilo. Evropski industrijski proleterijat je propustio susret sa oživljenom ruskom seoskom komunom.

Brest-Litovsk, Poljska, decembar 1917. godine: boljševici nude mir bez aneksije Nemačkoj, koja se namerila da zauzme ogromne delove starog ruskog carstva, od Finske do Kavkaza. Međutim, u februaru 1918. godine, nemački vojnici, iako „proleteru u uniformama“, pokoravaju se naredbama svojih oficira i iznova započinju ofanzivu protiv Rusije, iako njome upravljaju sovjeti. Ne dolazi do bratimljenja, a revolucionarni rat, koji je zagovarala boljševička levica, pokazuje se kao neostvariv. U martu je Trocki bio primoran da sklopi mir po uslovima kajzerovih generala. „Mi prodajemo prostor za vreme“, po Lenjinovim rečima. I zaista – u novembru, nakon što je Nemačka izgubila rat – ugovor je bio mrtvo slovo na papiru. U svakom slučaju, praktični dokaz međunacionalnog povezivanja potlačenih se nije ostvario. Nekoliko meseci kasnije, ti isti proleteru koji su se vraćali civilnom životu nakon rata suočili su se sa savezništvom zvaničnog radničkog pokreta i frajkora (freikorps). Sledi poraz za porazom: u Berlinu, Bavarskoj i Mađarskoj 1919; onda Rurska crvena armija 1920; Martovska akcija 1920...

Septembra 1939. Hitler i Staljin razdeljuju Poljsku među sobom. Na pograničnom mostu u Brest-Litovsku, nekoliko stotina članova KPD-a, koji su izbegli u SSSR i koji su naknadno uhapšeni pod optužbama da su „kontrarevolucionari“, predato je iz staljinističkih zatvora Gestapou. Nakon nekoliko godina, jedan od njih će objasnjavati kako je zadobio ožiljke na leđima („KGB je ovo odradio“) i kako su mu iščupani nokti („a za ovo je zaslužan Gestapo“). Poštena računica prve polovine ovoga veka.

1917–1937: dvadeset godina koje su prodrmale svet. Neprekidni užasi fašizma, te Drugi svetski rat i ustanci koji su usledili, bile su posledice ogromne društvene krize koja je započela pobunama 1917. i koja se završila Španskim građanskim ratom.¹

njenom društvenom sadržaju. Ona je ujedinila buržoaziju i narod, dok ruska revolucija nije uspela da stvori vojsku baziranu na proleterskim principima. Crvena armija koju je pobedila Poljska 1920. nije imala skoro nikakav revolucionarni značaj. Već sredinom 1918. Trocki je to sažeo u tri reči: „Red, rad, disciplina“.

Stoga je vrlo logično da je sovjetska država – u početku iz potpune dobronamernosti – pokušala da se sačuva i opstane po svaku cenu, prvo u očekivanju svetske revolucije, a zatim zbog sebe same. Uskoro nije bilo drugog izlaza do da se očuva jedinstvo društva koje se cepalo po svim šavovima. Ovo objašnjava, sa jedne strane, ustupke prema sitnim zemljoposjednicima, praćene rekvizicijom, koji su vodili samo još dalje od zajedničkog života i proizvodnje; a sa druge strane represiju prema radnicima i svakoj opoziciji unutar partije.

Krug se zatvorio u januaru 1921. Revolucionarni talas iz 1917. koji su pokrenule pobune i osnovni demokratski zahtevi završio se na isti način – osim što je ovog puta proletere tlačila „proleterska“ država. Vlast koja je otišla toliko daleko da je masakrirala kronštatske pobunjenike (koji su postavljali samo demokratske zahteve) u ime socijalizma koji nije mogla da ostvari, i koja je sebe pritom opravdavala lažima i klevetama, samo je dokazala da nema više nikakav komunistički karakter. Lenjin je fizički umro 1924. ali je revolucionarni Lenjin umro kao vođa države 1921, ako ne i ranije. Boljševičke vođe više nisu imale drugi izbor, do da postane upravljači kapitalizma.

Oktobarska revolucija se rastvorila u kanibalistički građanski rat zbog hipertrofije politike koja je bila potpuno obuzeta uklanjanjem prepreka koje nije mogla da sruši. Njen patos je bio patos vlasti, nesposoban da preobrazi društvo, te se na kraju degenerisao u kontra-revolucionarnu silu.

Pošto su napustili svoj teren, proleterer su u španskoj tragediji postali zatočnici sukoba gde su iza oba fronta stajali buržoazija i država. Od 1936. do 1937. proleterer u Španiji se nisu borili samo protiv Franka, već i protiv fašističkih zemalja, protiv demokratija

Bilans 20. veka

Španski poraz 1936–1937. suštinski je istovetan ruskom porazu 1917–1921. Ruski radnici su bili u mogućnosti da preuzmu vlast, ali ne i da je upotrebe za komunističku promenu društva. Nazadnost, ekonomski slom i internacionalna izolacija, nisu dovoljni da bi objasnili razvoj u suprotnom smeru. Perspektiva oživljavanja seoskih komunalnih struktura, koju je skicirao Marks i koja je mogla da se primeni posle 1917. na drugačije načine, u to vreme nije bila ni zamisliva. Ako ostavimo po strani Lenjinov hvalospev tejlorizmu i Trockijevo opravdavanje vojnog rada, za skoro sve boljševike i ogromnu većinu Treće internacionale, uključujući tu i komunističku levicu, socijalizam je značio kapitalističku socijalizaciju plus sovjeta, a slika poljoprivrede budućnosti ličila je na velika zemljišna dobra sa demokratskom upravom. (Glavna razlika između nemačko-holandske levice i Kominterne je što je levica ozbiljno shvatala sovjeta i radničku demokratiju, dok su ruski komunisti, što se kasnije pokazalo u praksi, u njima videli samo taktičke formule.)

Boljševici su najbolji primer šta se dešava sa vlašću koja je samo vlast i koja se trudi da opstane bez prevelike promene stvarnih odnosa.

Reforma se razlikuje od revolucije ne zbog toga što je revolucija nasilna, već što ona spaja ustanak i komunizaciju. Ruski građanski rat dobijen je 1919, ali je zapečatio sudbinu revolucije, pošto se pobjeda nad belima odvila bez komunizacije društva, te je na kraju iz nje proistekla nova državna sila. U svojoj knjizi *Smeđi fašizam, crveni fašizam* (1939) O. Rile (Rühle) pokazao je kako je francuska revolucija iznedrila vojnu strukturu i strategiju koja je odgovarala

Ne „fašizam ili demokratija“, već: „fašizam i demokratija“

Savremena levičarska misao tvrdi da je fašizam sirova državna moć i svirepi kapitalizam, ovoga puta bez maske, te sledi da je jedini način da se ukloni fašizam ujedno i uništavanje kapitalizma.

To je potpuno tačno, ali ta analiza često falsifikuje samu sebe: pošto je fašizam najgora varijanta kapitalizma, onda bi trebalo stalno da pokušavamo da ga sprečimo da sprovede u delo ono najgore, tj. moramo da se borimo za „normalni“, nefašistički kapitalizam, čak i da se ujedinjujemo sa antifašističkim kapitalistima.

Dalje, pošto fašizam predstavlja kapitalizam u najgorem obliku, ta perspektiva od nas zahteva da zagovaramo njegovu najmoderniju, nefeudalnu, antimilitarističku, antirasističku, nenasilnu i najprogresivniju formu, tj. slobodniji kapitalizam; drugim rečima – još više kapitalistički kapitalizam.

Ovde nedostaje prostor za objašnjavanje zašto fašizam služi „velikom biznisu“¹; ali antifašizam tvrdi da je on mogao da bude sprečen 1922. ili 1933, takoreći bez uništavanja velikog biznisa, samo da su se radnički pokret i/ili demokrate dovoljno potrudili i izvršili pritisak da se Musolini i Hitler udalje sa moći. Antifašizam je beskonačna komedija bede: samo da su se 1921. Italijanska socijalistička partija i novoosnovana Italijanska komunistička partija ujedinile sa republikanskim snagama da zaustave Musolinija; samo da KPD nije započeo bratoubilački rat početkom 1930-tih protiv SPD-a – Evropa bi bila pošteđena jedne od najsurovijih diktatura u istoriji, Drugog svetskog rata, nacističke imperije skoro kontinentalnih razmera, koncentracionih logora i ubijanja Jevreja. Pored veoma

tačnih opažanja o klasama, državi i vezama između fašizma i velikog kapitala, ova perspektiva previđa da je fašizam nastao iz neuspeha obeju strana: neuspeha revolucionarna posle Prvog svetskog rata, koje su slomile socijaldemokratija i parlamentarna demokratija, zatim, tokom 1920-ih, neuspeha demokrata i socijaldemokrata da upravljaju kapitalom. Ukoliko u svojim posmatranjima ne obuhvatimo prethodni period kao i ranije faze klasne borbe i njene granice, nećemo moći nikada da shvatimo kako je fašizam došao na vlast i, pre svega, kakva je njegova priroda.

Šta je izguralo fašizam na površinu, ako ne ekonomsko i političko ujedinjenje kapitala, težnja koja je poprimila opšte razmere posle 1914? Fašizam je bio poseban način da se ponovo uvede jedinstvo u zemljama (Italiji i Nemačkoj) u kojima država, bez obzira što je ugušila revolucije, nije još uspela da zavede red, pa ni u redovima buržoazije. Musolini nije bio Tjer, sa čvrstom bazom svoje moći, da naređuje običnim vojnicima da masakriraju komunare. Suštinska odlika fašizma je njegov nastanak na ulicama, iskorišćavanje nereda da se stvori red, pokretanje stare srednje klase izluđene vlastitom slabošću, i regenerisane nesposobnošću države da izađe na kraj sa krizom kapitalizma. Fašizam je bio pokušaj buržoazije da na silu izgladi svoje protivrečnosti, da preokrene metode mobilizacije kojim se služila radnička klasa u svoju korist, i preusmeri sve resurse moderne države prvo protiv unutrašnjeg, a posle protiv spoljašnjeg neprijatelja.

Ovde je, zapravo, reč o krizi države tokom procesa u kojem je kapital zavladao celim društvom. Prvo, radničke organizacije su bile neophodne da bi se prekinuo uspon proletarijata; posle toga je kapitalizmu bio potreban fašizam da bi se zaustavio i zauzdao nered. Ovaj nered, naravno, nije bio revolucionarne prirode, ali je bio parališući, i stajao je na putu rešenjima koja su, kao posledica toga, morala da budu nasilna. Ova kriza je u to vreme bila samo nepostojano prebrođena: fašistička država je samo naizgled bila delotvorna, jer je nasilno integrisala najamnu radnu snagu, i veštački rešila konflikte tako što ih je projektivala u militarističku avanturu.

Politička dominacija (koji za celu jednu školu misli predstavlja problem broj jedan) proističe iz nemogućnosti ljudskih bića da se sama brinu o sebi i da sama organizuju svoje živote i aktivnosti. Ova vladavina opstaje samo putem radikalnog osiromašenja koje je karakteristično za proletarijat. Kada svako bude učestvovao u proizvodnji svog postojanja, tlačenje i represija države neće više imati nikakvog dejstva. Država je svemoćna zato što nam plaćeni rad oduzima sredstva za život, proizvodnju i komunikaciju, ne ustežući se ni od invazije na nekada privatnu sferu i naš emotivni život. Najveća garancija da se neće pojaviti nove strukture moći je da preuzmемо u najvećoj mogućoj meri osnove našeg postojanja, na svim nivoima. Na primer, čak i ako ne želimo da svako sam proizvodi struju u svom podrumu, Levijatanova vladavina potiče od činjenice da nas energija – veoma važan pojam, za koji je druga reč na Engleskom – moć (*power*, prim. prev.) – čini zavisnim od industrijskih kompleksa (nebitno da li su nuklearni ili ne) koji neizbežno ostaju van našeg domašaja i izmiču tako svakoj kontroli.

Videti uništenje države kao oružani sukob protiv policije i vojske znači samo pobrkati deo i celinu. Komunistam je pre svega aktivnost. Način života u kojem muškarci i žene sami proizvode svoje društveno postojanje parališe ili apsorbuje izbijanje odvojene vlasti.

Bodriginu nedoumicu: „Da li da preuzmемо fabriku ili vlast?“ (Il Soviet, 20. februar 1920) moramo da prevaziđemo. Ne bi trebalo da kažemo: „Nije bitno ko upravlja proizvodnjom, da li je to upravni odbor ili savet, jer je važno samo da se proizvodnja odvija bez vrednosti“, već: „Dokle god proizvodnja radi vrednosti postoji, dokle god je ona odvojena od ostatka života, dokle god čovečanstvo zajedno ne proizvodi svoja sredstva za postojanje, dokle god postoji 'ekonomija', svaki savet mora da izgubi vlast i preda je upravnom odboru.“ Tu se mi razlikujemo i od „komunista veća“ i od „bordigista“ i zato nas prvi nazivaju bordigistima, a drugi komunistima veća.

učestvuje u regionalnoj, nacionalnoj i svetskoj konkurenciji ili da nestane.

Mi možemo samo da se radujemo što je deo Španije doživeo raspad sistema: ono što je po vladajućem mišljenju „anarhija“ neophodan je uslov za revoluciju, kao što je Marks svojevremeno zapisao. Međutim, ovi pokreti su svoj subverzivni uticaj ostvarili na osnovu centrifugalne sile, koja je vodila u lokalizam. Takođe, oživljene komunitarne veze ograničile su svakoga na svoje selo ili svoju četvrt, kao da je poenta bila da se ponovo pronade izgubljeni svet i ponižena ljudskost, da se komšiluk radničke klase suprotstavi metropolisu, samoupravna komuna ogromnom kapitalističkom dobru, običan seoski narod komercijalizovanom građanstvu; tj. kao da su hteli da suprotstave siromašne bogatima, malo velikom i lokalno internacionalnom, sve vreme zaboravljajući da je kooperativa često samo najduži put do kapitalizma.

Nema revolucije bez uništenja države: to je španska „lekcija“. Savlađivanje naoružanih bandi, uklanjanje državnih struktura i navika, uvođenje novih načina komunikacije i odlučivanja – ništa od toga nije moguće ostvariti ako uporedo ne teče komunicacija. Mi ne želimo „vlast“: mi želimo moć da promenimo ceo naš način života. Da li onda možemo da zamislimo da plaćamo za hranu i smeštaj tokom ovog istorijskog procesa koji će trajati više generacija? Kada se od revolucije očekuje da prvo bude politička pa tek onda društvena, onda ona stvara aparat čija je jedina svrha da se bori protiv pristalica starog sveta, tj. negativne funkcije represije, sistema kontrole koji se oslanja jedino na svoj „program“ i na svoju volju da ostvari komunizam kada za to budu povoljni uslovi. Ovakvo revolucija pravi ideologiju od same sebe i opravdava stvaranje specijalizovanog sloja koji ima zadatak da nadgleda nadolaženje i očekivanje sve blistavijeg prekосуtra. Puka suština politike je da ona ne može, niti želi da išta menja: ona samo spaja razdvojeno i ne ide dalje. Vlast je tu, ona upravlja, rukovodi, nadgleda, smiruje, tlači: ona jeste.

Demokratska država iz 1945. je relativno uspešno savladala krizu, preuzevši skoro sve fašističke metode i pritom dodavši još i neke svoje – neutrališući radničke organizacije, ne uništavajući ih. Parlamenti su izgubili kontrolu nad izvršnom vlašću. Društveno sjedinjavanje putem socijalne pomoći, modernih tehnika nadgledanja i državne podrške koja je dostigla milione pojedinaca, ukratko – sistemom koji svakoga čini sve zavisnijim – odavno je prevazišlo sve što je fašistički teror do sada učinio, ali je fašizam kao poseban pokret nestao. On je odgovarao buržoaskoj disciplini usiljenog marša, pod pritiskom države, u specifičnom kontekstu novostvorenih država koje su se svesrdno trudile da se konstituišu i kao nacije.

Buržoazija je čak preuzela reč „fašizam“ od organizacija radničke klase u Italiji, koje su se često zvale faši (*fasci* – na italijanskom: svežanj, skupina). Važno je da se napomene da se fašizam prvo definisao kao oblik organizacije, a ne kao program. Reč se odnosila kako na simbol državne moći, tako i na želju ljudi da se okupe. Jedini program fašizma je organizovanje svih, odnosno nasilno primoravanje delova društva na uklapanje.

Diktatura nije oružje kapitala (kao da bi kapital mogao da ga zameni drugim, manje surovim oružjem): diktatura je jedna od njegovih težnji, koja ulazi u igru kad god se za tim pojavi potreba. „Povratak“ parlamentarne demokratije, kao što je to bio slučaj sa Nemačkom 1945, pokazuje da je diktatura beskorisna na planu integrisanja masa u državu (barem do sledećeg puta). Problem, dakle, nije činjenica da demokratija osigurava mekšu vladavinu nego diktatura: svako bi više voleo da bude eksploatisan u švedskom modelu nego da ga otmu Pinočeovi plaćenici. Ali imamo li izbora? Čak bi se i nežna skandinavski demokratija pretvorila u diktaturu kada bi uslovi to zahtevali. Država može da ima samo jednu funkciju, koju ispunjava bilo demokratski – bilo diktatorski. To što prvi oblik nije tako surov ne znači da je moguće da se država preusmeri da raskrsti sa drugim. Oblici kapitalizma zavise isto toliko od želja radnika koliko i od namera buržoazije. Vajmar se predao Hitleru širom raširenih ruku. Narodni front Leona Bluma nije „izbegao fašizam“ zato

što 1936. u Francuskoj nije bilo potrebe ni za autoritarnim ujedinjenjem kapitala ni za smanjivanjem srednje klase.

Ne postoji nijedan politički „izbor“ na koji proleter i mogu da se nagovore ili koji bi oni mogli nasilno da sprovedu. Demokratija nije diktatura, ali ona priprema diktaturu, i sebe za diktaturu.

Sušтина antifašizma je otpor fašizmu uz odbranu demokratije: više se ne bori protiv kapitalizma, već traži način da nateru kapitalizam da odustane od totalitarne opcije. Pošto se socijalizam izjednačava sa totalnom demokratijom, a kapitalizam sa ubrzavajućom težnjom ka fašizmu, antagonizam između proletarijata i kapitala, komunizma i najamnog rada, proletarijata i države, odbacuje se radi suprotstavljanja demokratije i fašizma, što se predstavlja kao najbitnija revolucionarna perspektiva. Zvanična leвица, kao i ona ekstremna, reći će nam da bi prava promena bila ostvarivanje ideala iz 1789, koje je buržoazija nebrojeno mnogo puta izdala. Novi svet? Pa on već postoji do određene mere – u embrionima koje moramo da čuvamo, u semenu koje moramo da posejemo: postojeća demokratska prava moramo da proširujemo sve dok nas sve veće svakodnevne doze demokratije ne dovedu do socijalizma.

Kada se društvena kritika svede na antifašistički otpor, onda ona oduševljeno hvali sve ono što je optuživala i napušta revoluciju zarad postepenog puta, varijante „mirnog prelaska u socijalizam“ koju su nekada zagovarale komunističke partije, a kojoj su se smejali svi koji su ozbiljno razmišljali o menjanju sveta. Nazadovanje je jasno kao dan.

Niko nam se neće smejati kada optužujemo levicu i ekstremnu levicu da su odbacile komunističko stanovište, kojeg su bile svesne samo onda kada su mu se suprotstavljale. Previše je očigledno da se antifašizam odrekao revolucije. Međutim, on ne uspeva baš u onome za šta tvrdi da je delotvoran: u sprečavanju moguće diktatorske promene društva.

Buržoaska demokratija je jedna od faza u kapitalističkom pohodu na moć i njeno širenje u 20. veku upotpunjuje vladavinu kapitala tako što pojačava izolaciju individua. Iako se predstavlja kao lek za

Kolektivizacija ili komunizacija?

Anarhizam je još od Prve internacionale zastupao kolektivno privlačenje sredstava za proizvodnju, nasuprot socijaldemokratskom konceptu nacionalizacije. U svakom slučaju, obe perspektive počiju od iste potrebe za kolektivnim upravljanjem. Problem je, međutim: upravljanjem čime? Ono što je socijaldemokratija sprovođila odozgo i uz pomoć birokratije, španski proletarijat je sprovođio iz baze, naoružan, gde je svako bio svakom odgovoran, i na taj način je oteo zemlju i fabrike od specijalizovane manjine koja je upravljala tuđim radom i eksploatisala druge. Ukratko rečeno, suprotno od saupravljanja rudnicima uglja od strane socijalističkih ili staljinističkih sindikata. Međutim, sama činjenica da kolektiv – umesto države ili birokratije – preuzima proizvodnju svog materijalnog života u svoje ruke, sama po sebi ne ukida kapitalistički karakter tog života.

Najamni rad – bilo da se radi o oranju polja ili štampanju novina – znači prolaz aktivnosti kroz novčanu formu. Novac, koji tu aktivnost uopšte čini mogućom, pritom se i sam oplođava. Izjednačavanje plata, kolektivno odlučivanje o svemu, i zamena novca za kupone nikad nije dovoljno da bi se ukinuo najamni rad. Ono što je novcem povezano nikada nije slobodno, i pre ili kasnije će novac time zagospodariti.

Zamena udruživanja konkurencijom na lokalnom nivou bila je recept za sigurnu katastrofu. Jer, čak i kada kolektiv ukine privatno vlasništvo unutar svojih okvira, on se ipak postavlja kao poseban entitet i element u globalnoj ekonomiji, a to ga čini privatnim kolektivom, koji stoga mora da kupuje i prodaje, da trguje sa spoljnim svetom i tako postane preduzeće koje, htelo to ili ne, mora ili da

čiće tržišne odnose samo ako su proizvodnja i život organizovani tako da više nisu posredovani robom, i ako – na ovim osnovama – postepeno postanu dominantni u totalitetu društvenih odnosa. Novac nije neko „zlo“ koje bi trebalo da se odstrani od inače „dobre“ proizvodnje, već je manifestacija (koja danas postaje sve više nematerijalna) robnog karaktera svih aspekata života. On se ne može ukinuti uništavanjem simbola, već samo kada nestane razmena kao društveni odnos.

Zapravo, samo su poljoprivredni kolektivi funkcionisali bez novca, ali su to često činili uz pomoć lokalne valute, sa kuponima koji su predstavljali „interni novac“. Ponekad bi novac bio predat kolektivu. Ponekad bi radnici dobijali vaučere u odnosu na veličinu svojih porodica, a ne u odnosu na količinu minulog rada („svakome po potrebama“). Ponekad novac nije imao nikakvu ulogu: dobra su se delila. Egalitaristički duh je prevladao, kao i odbijanje „luksuza“. ⁴ U nemogućnosti da prošire ne-robnu proizvodnju van različitih autonomnih zona, i bez izgleda za globalnu akciju, saveti, kolektivi i oslobođena sela pretvorili su se u nesigurne zajednice, pre ili kasnije uništene bilo iznutra, bilo nasilnim suzbijanjem od strane fašista ili republikanaca. U Aragonu, jedinice staljiniste Listera posebno su se specijalizovale za takvu vrstu delatnosti. Odmah po ulasku u selo Kalanda napisali su na zidu: „Kolektivizacija je krađa.“

rascep između čoveka i zajednice, ljudske delatnosti i društva, za razdvojenost klasa, demokratija nikada neće moći da reši problem najpodeljenijeg društva u istoriji. Kao forma koja nije sposobna da menja svoju sadržinu, demokratija je samo deo problema za koji tvrdi da je rešenje. Svaki put kada govori da jača „društvene veze“, demokratija samo doprinosi njegovom razjedinjavanju. Svaki put kada pokušava da izglati protivrečnosti sveta robe, ona samo za teže „sigurnosnu mrežu“ koju je država postavila nad društvenim odnosima.

Čak i u svom beznadežnom mirenju sa sudbinom, antifašisti, da bi bili ubedljivi, moraju prvo da objasne kako to lokalna demokratija može da bude u skladu sa robnom kolonizacijom koja prazni javni prostor i puni tržišne centre. Oni moraju da objasne kako sveprisutna država kojoj se ljudi obraćaju radi zaštite i pomoći, ta prava mašina za proizvodnju društvenog „dobra“, neće počinuti „zločin“ kada eksplozivne protivrečnosti zahtevaju od nje da zavede red. Fašizam se dodvorava državnom čudovištu, dok antifašizam predstavlja njegovo suptilnije opravdavanje. Borba za demokratsku državu je neizbežno borba za jačanje države i – umesto da sputa totalitarizam – ona samo jača njegov zahvat oko vrata društva.

Rim: 1919–1922.

Fašizam je prevagnuo u zemljama u kojima su revolucionarne bune posle Prvog svetskog rata prerasle u niz oružanih ustanaka. U Italiji se bitan deo proletarija direktno suprotstavio fašizmu svojim načinima borbe i ciljevima. Ništa tu nije bilo posebno antifašistički: borba protiv kapitala primoravala je radnike i mladu Komunističku partiju (stvorenju u januaru 1921. kod Livorna; predvodila ju je „bordigiška“ frakcija) da se istovremeno bore i protiv Crnih košulja i protiv policajaca parlamentarne demokratije.¹

Fašizam je jedinstven zbog toga što imitira revoluciju i kontrarevoluciju omogućava da nađe podršku u masama. Poziv da se „imperijalistički rat pretvori u građanski rat“ fašizam je okrenuo protiv radničkog pokreta, i on tu nastupa kao reakcija demobilisanih veterana koji su se vratili u civilni život i zatekli stanje u kojem su niko i ništa, i jedina stvar koja ih vezuje je zajedničko nasilje i namjera da unište sve za šta misle da je uzrok njihove bede: bundžije, subverzivci, neprijatelji nacije itd. U julu 1918. godine, Musolinijeve novine, „Il popolo d’Italia“, dodale su „Dnevnik proizvođača i veterana“ svome naslovu.

Fašizam je na taj način postao pomoćnik policije u seoskim oblastima, i dok je kosio mecima seljake, razvijao je u isto vreme sumanutu antikapitalističku demagogiju. Fašizam 1919. godine nije imao nikakvog političkog uticaja: u Milanu, na novembarskim opštim izborima nije dobio ni 5.000 glasova, dok su socijalisti dobili 170.000. Iako slab, zahtevao je ukidanje monarhije, senata i svih plemićkih titula, pravo glasa za žene, oduzimanje imovine sveštenstvu i eksproprijaciju velikih zemljoposjednika i industrijalaca. Boreći se protiv radnika u ime „proizvođača“, Musolini se pozivao na Crvenu

1930-tih. Subverzivna sila se iznenada pojavila i izgurala je napred najpotlačenije slojeve, koji su bili ujedno najudaljeniji od „političkog života“ (na primer žene), ali nije imala snage da ide do kraja i da zbrise korene i grane sistema. Tadašnji radnički pokret u vodećim industrijskim zemljama postojao je u područjima koja je socijalizovao kapital čija se vladavina protezala kroz celo društvo. On je bio bliži komunizmu zbog takve socijalizacije, ali istovremeno i mnogo dalje, zbog rastvaranja svih odnosa u oblik robe. Novi svet u ovim zemljama najčešće je zamišljan kao radnički, ako ne i kao industrijski svet.

Naprotiv, španski proletarijat je nastavio da se oblikuje kapitalističkim prodiranjem u društvo koje je bilo pre kvantitativne nego kvalitativne prirode. Iz ovakve stvarnosti on je crpeo i svoju snagu i svoju slabost, što može da se vidi u tradiciji i zahtevima za autonomijom koju je predstavljao anarhizam.

„U poslednjih sto godina nije bilo ni jednog ustanka u Andaluziji koji se nije završio stvaranjem komuna, zajedničkim korišćenjem zemlje, ukidanjem novca i proglašavanjem nezavisnosti (...) anarhizam radnika nije bio mnogo drugačiji. Oni su takođe zahtevali pre svega mogućnost da upravljaju svojom industrijskom zajednicom ili sindikatima, zatim smanjivanje radnog vremena i potrebnog napora (...)“³

Jedna od najvažnijih slabosti bio je stav prema novcu. „Nestajanje novca“ ima smisla samo kada se ne radi o zameni jednog merila vrednosti drugim (radni kuponi, na primer). Kao i većina radikalnih grupa, bilo da sebe nazivaju marksistima ili anarhistima, španski proleterer nisu videli u novcu izraz i apstrakciju stvarnih odnosa, već alatku za merenje, napravu za brojanje, pa su tako sveli socijalizam na drugačije upravljanje istim kategorijama i osnovnim delova kapitalizma.

Vlast UGT-a (koji se protivio kolektivizaciji) nad bankama nije jedini razlog što mere protiv robnih odnosa nisu urodile plodom: kao da je ukidanje novca pre svega nešto što bi trebalo da preduzme centar moći! Zatvaranje privatnih i centralnih banaka dokraj-

Stoga je bilo skoro prirodno da iz šoka u julu '36. proistekne društveni pokret na marginama političke moći, čiji je komunistički potencijal kasnije apsorbirala država kojoj je ovaj dopustio da preživi. Prvi meseci revolucije koja je već polako gubila polet, ali čija je veličina vešto skrivala njen neuspeh, izgledali su kao razjedinjen proces: svaka oblast, komuna, preduzeće, zadruga i zajednica uspele su da umaknu centralnoj vlasti ne napadajući je, i počeli su da žive drugačijim životom. Anarhizam, pa čak i POUM-ov regionalizam, izražavaju ovu špansku posebnost unutar radničkog pokreta, o kojoj dobijamo pogrešnu sliku kada posmatramo samo njenu negativnu stranu „kasnog razvoja“ kapitalizma. Oseka morala 1937. nije uspela da slomi elan stotina hiljada radnika i seljaka koji su preuzeli zemlju, fabrike, svoje komšiluke, sela, koji su oduzimali imovinu i podruštvljavali proizvodnju autonomijom i solidarnošću u svakodnevnom životu, koja je ostavljala snažan utisak i na posmatrača i na one koji su u svemu tome učestvovali.² Komunistizam takođe znači preuzimanje sredstava za život.

Nažalost, čak i kada brojna dela i akcije, koje su katkad trajale i nekoliko godina, dokazuju (kao u Rusiji i Nemačkoj, na njihov poseban način) postojanje komunističkog pokreta koji menja i iznova gradi celo društvo, i to u zapanjujućem subverzivnom obimu kada poprimi velike razmere, isto tako je tačno da je njegova sudbina bila zapečaćena od leta 1936. pa nadalje. Rat u Španiji pokazao je revolucionarnu snagu komunitarnih odnosa i uređenja, u koje je kapital uspeo da proдре, ali koje još uvek nije direktno reprodukovao, kao i njihovu nemoć da sprovedu revoluciju sami od sebe. Pošto je izostao napad na državu, oni su bili osuđeni na uspostavljanje različitih odnosa u delimičnom samoupravljanju koje je zadržalo sadržinu, a često i oblike kapitalizma, pre svega novac i podelu delatnosti na pojedinačna preduzeća. Svaki put kada najamni rad opstane, on doprinosi opstanku hijerarhije funkcija i prihoda.

Komunističke mere mogle su da potkopaju društvene osnove obe države (republikanske i nacionalističke) samo da su rešile agrarno pitanje: više od polovine populacije gladovalo je tokom

nedelju 1914. (kada je došlo do nereda, posebno u Ankoni i Napulju) i pozdravljao pozitivnu ulogu sindikata u povezivanju radnika i nacije. Cilj fašizma je bilo autoritarno obnavljanje države, sa ciljem da stvori novu državnu strukturu sposobnu (nasuprot demokratiji, po rečima Musolinija) da ograniči veliki kapital i kontroliše logiku robe koja nagrizava moralne vrednosti, društvene veze i rad.

Buržoazija je već tradicionalno odbijala da prizna postojanje društvenih kontradikcija; fašizam ih je, naprotiv, proklamovao kroz nasilje, poričući da postoje između klasa i prenoseći ih na područje borbe između nacija, odbacujući sudbinu Italije kao „proleterske nacije“.

Do eksplozije fašističkog nasilja i represije dolazi nakon poraza proletarijata, za šta su ponajviše krivi demokratija i oružje kojim se služi kada nema drugog izlaza: partije i sindikati – jer oni sami mogu da pobeđu radnike koristeći se naizmenično svojim direktnim i indirektnim metodama. Nije tačno da je fašizam došao na vlast posle pobeđu nad proletarijatom u uličnim borbama. U Nemačkoj se poraz dogodio jedanaest ili dvanaest godina pre toga, a i u Italiji su poraženi i putem glasanja i puškama.

Musolini je osnovao fašije 1919. godine spajajući već postojeće elemente sa onima koji su mu bili politički bliski. Dok se u Italiji kao i u Evropi odvijala društvena eksplozija, demokratija je pozvala ljude da se protiv močuga i revolvera bore – glasanjem, iz čega je proistekla umerena i socijalistička većina u parlamentu. „Oduševljeno slavljenje izbora 1919. bilo je puko uklanjanje prepreka na putu ka fašizmu, koji je sve više napredovao, dok su se mase uspravale očekujući veliku parlamentarnu predstavu (...) Pobeđa, izbor 159 socijalističkih poslanika, izvojevana je nauštrb opadanja ustaničkog pokreta i opšteg političkog štrajka, i dovela je do gubljenja prednosti koje smo već osvojili“, komentarišaće Bordiga četrdeset godina kasnije.

Za vreme okupacije fabrika 1920, država, koja se uzdržavala od direktnog napada, pustila je proletarijat da samog sebe iznuri, a

sve uz podršku CGL-a (sindikata sa socijalističkom većinom) koji je otupeo štrajkove, i to kada ih nije otvoreno razbijao.

Institucionalizaciju „radničkog upravljanja“ fabrikama, pod nadzorom države, pozdravili su i šefovi i sindikati.

Čim bi se pojavili fašiji, policija bi ili zažmurila na jedno oko kada bi ovi demolirali poneku „narodnu kuću“ (Casa di popolo) ili bi oduzimala radnicima oružje. Sudovi su prema fašijima bili veoma blagi, armija je trpela njihove akcije, a neretko im je i pomagala. Zaključno sa „Bonomijevim cirkularom“ ova otvorena i nezvanična podrška postala je poluzvanična. Ivanoa Bonomija (Ivanoe Bonomi) je isključila socijalistička partija iz svojih redova, uz Musolinijevu saglasnost, zato što je podržavao rat Italije protiv Libije. Bio je par puta ministar i premijer u periodu 1921–1922. Njegov cirkular iz 20. oktobra 1921. pridodao je Musolinijevim jurišnim trupama 60.000 demobilisanih oficira.

Šta su radile partije u međuvremenu? Liberali su ušli u koaliciju sa desnicom i nisu oklevali da stvore „nacionalni blok“ za majske izbore 1921, u kojem su bili i fašisti. U junu i julu iste godine, PSI, koja je sada imala pred sobom neprijatelja bez ikakvih skrupula, zaključila je besmisleni „pakt pomirenja“, koji je samo još više zbunio i dezorijentisao radnike.

Videvši da ima posla sa očiglednom političkom reakcijom, CGL se proglasio apolitičnim sindikatom. Pošto su osetile da Musolini grabi sve više moći, sindikalne vođe nadale su se prećutnom dogovoru o međusobnoj toleranciji sa fašistima, i pozvale su proletarijat da se kloni sukoba Komunističke partije i Nacionalne fašističke partije.

Do avgusta 1922. fašizam skoro nigde nije postojao izvan poljoprivrednih oblasti, pre svega na severu, gde je zbrisao sve tragove autonomnog poljoprivrednog radničkog sindikalizma. Fašisti su 1919. spalili glavnu kancelariju socijalističkih dnevnih novina, ali se nisu usudili da igraju ulogu štrajkbrehera 1920; tada su čak verbalno podržali zahteve radnika. Fašiji su bili slabo zastupljeni u gradskim područjima i vrlo retko su dominirali. Njihov „Marš na

Neuspeh kolektivizacija

Veličina i dubina industrijskih i seoskih podruštvljavanja posle jula '36. nije bila istorijska slučajnost. Marks je naglasio špansku tradiciju narodne autonomije i jaz između ljudi i države, koji se pokazao u ratovima protiv Napoleona i revolucijama u 19. veku, koje su obnovile vekovni otpor opština protiv vlasti dinastije. Apsolutistička monarhija, primetio je, nije dovela do mešanja slojeva radi stvaranja moderne države, već je snage u zemlji ostavila onakvim kakve su. Za Napoleona je Španija možda predstavljala „leš“, „ali ako je španska država bila stvarno mrtva, onda je špansko društvo bilo puno života“ i „ono što mi zovemo državom, u modernom smislu te reči, u realnosti je materijalizovano samo u vojci, da bi se nosila sa isključivo 'provincijalnim' načinom života naroda.“¹

Španija iz 1936. je već imala buržoasku revoluciju iza sebe, i bilo je potpuno beznadežno da se očekuje scenario kao onaj iz 1917, da i ne spominjemo 1848. ili 1789. Iako je buržoazija dominirala politički, a kapital ekonomski, oni su bili daleko od stvaranja ujedinjenog unutrašnjeg tržišta i modernog državnog aparata, daleko od potčinjavanja društva u celini, i dominiranja lokalnim načinom života i njegovim partikularizmima. Za Marksa, 1854. jedna „despotska“ država postojala je uporedo sa nedostatkom jedinstva koje je išlo dotle da su postojale različite valute i načini oporezivanja: osamdeset godina kasnije, njegova zapažanja su i dalje imala određenu osnovanost. Država nije mogla ni da podstakne razvoj industrije, niti da sprovede agrarne reforme; njoj nije pošlo za rukom ni da izvuče iz poljoprivrede profit za akumulaciju kapitala, niti da ujedini provincije, a još manje da suzbije proletarijat u gradovima i na selu.

„(...) Vlada nije više sila koja tlači radničku klasu, kao što ni država nije više organizam koji deli društvo na klase. Ako članovi CNT-a učestvuju u radu države i vlade, onda će ona sve manje da tlači narod.“ (Solidaridad Obrera, novembar 1936)

Anarhizam ne fetišizuje državu ništa manje od „marksizma“, i zamišlja da se ona materijalizovala u prostoru. Blanki je napadao sa svojom naoružanom skupinom skupštine i barake, ali on bar nikada nije tvrdio da njegove akcije imaju uporište u proleterskom pokretu, već samo u manjini koja će da probudi ostale. CNT je stotinu godina kasnije proglasio državu fantomom koji može da se poredi sa stvarnošću „društvenih organizacija“ (tj. milicija i sindikata). Međutim, biće države, njena glavna svrha, sastoji se u dopunjavanju nedostataka „civilnog“ društva sistemom odnosa, veza, koncentracijom moći, administrativne, policijske, sudske i vojne mreže koja je uvek pri ruci za svaki slučaj u kriznim vremenima, koja uvek spremno čeka trenutak kada će policijski inspektor krenuti da njuška po dosijeima socijalnih službi. Za revoluciju ne postoji nikakva Bastilja, policijska stanica ili vladareva vila koju bi ona trebalo da „zauzme“: njen zadatak je da onesposobi ili uništi sve što takvim mestima uliva sadržinu.

Ravenu“ (septembra 1921) bio je potpuni promašaj. U Rimu je generalni štrajk sprečio održavanje fašističkog kongresa. Maja 1922. fašisti su iznova pokušali da ga organizuju, ali je ponovo prekinut.

Scenario je vrlo malo varirao. Nakon lokalnog fašističkog napada usledio bi protivnapad radničke klase koji bi utihnulo čim bi reakcionarni pritisak opao (po pozivu na umerenost od strane reformističkog radničkog pokreta), jer su proleterati verovali demokratama da će ovi razoružati fašističke bande. Fašistička pretnja bi se povukla, pregrupisala i udarila negde drugde, vremenom postajući prihvatljiva i državi od koje su radnici očekivali spas i rešenje. Proleterati su lakše prepoznavali neprijatelja kada je bio u crnoj košulji uličnog siledžije, nego u „normalnoj“ policijskoj ili vojničkoj uniformi koja je imala legalitet usled navike, zakona i opšteg prava glasa. Radnici su bili borbeni, imali su pištolje i neretko bi zadruga ili narodna kuća postala tvrđava, ali su skoro uvek ostajali pri samoodbrani, vodeći rovovski rat sa sve pokretljivijim neprijateljem.

Početak jula 1922. CGL je objavio da podržava „svaku vladu koja jemči povratak osnovnih sloboda“ (dve trećine članova su bile za, a komunistička jedna trećina – protiv). Istog meseca su fašisti intenzivirali svoje pokušaje da prodru u gradove na severu...

Radnički Savez, koji se sastojao od železničarskog sindikata, CGL-a i anarhističkog USI-ja, pozvao je 1. avgusta na generalni štrajk. Uprkos velikom uspehu, savez je dva dana kasnije zvanično obustavio štrajk. U brojnim gradovima se, međutim, nastavio u vidu ustanaka koje je država uspevala da uguši jedino udruženim policijskim i vojnim snagama, uz podršku mornaričkih topova i – naravno – fašista.

Ko je nadjačao ovoliku proletersku energiju? Država i fašisti su razbili generalni štrajk, ali je on ugušen i od strane demokratije, a njegov neuspeh je otvorio put fašističkom rešenju krize.

Ono što je usledilo, pre je bio prenos moći uz saglasnost druge strane nego državni udar. Dućeov (koji je, uzgred rečeno, putovao vozom) „Marš na Rim“ bio je samo pozorišna predstava: fašisti su se pretvarali da napadaju državu, ona se pretvarala da se brani, a

Musolini je preuzeo vlast. Svojim ulitmatumom 24. oktobra („Mi hoćemo da postanemo država!“), Musolini nije pretio građanskim ratom, već je dao znak vladajućoj klasi da je Nacionalna fašistička partija jedina sila sposobna da povrati državni autoritet i osigura političko jedinstvo unutar zemlje. Vojska je još uvek mogla da zadrži fašističke grupe koje su se okupile u Rimu, a koje su bile loše naoružane i potpuno nedorasle u vojnom smislu; od njih se država mogla lako odbraniti. Međutim, igra se nije odvijala na vojnom nivou. Legitimni autoritet je na kraju popustio, pre svega pod uticajem Badolja (Badoglio, šef generalštaba između 1919. i 1921). Kralj je odbio da uvede vanredno stanje i 30. oktobra zamolio je Dučea da oformi novu vladu. Liberali – isti oni ljudi od kojih antifašizam očekuje da zaustave fašizam – su ušli u nju. Izuzev socijalista i komunističkih, sve partije su pokušale da se približe NFP-u i glasali su za Musolinija: u parlamentu sa samo 35 fašističkih poslanika podržalo ga je 306 glasova nasuprot 116. Đoliti (Giolitti), ikona tadašnjih liberala, autoritarni reformista koji je pre 1914. mnogo puta bio premijer i u periodu 1920–21. predsednik države, za koga se danas smatra da je bio jedini koji je ozbiljno mogao da se suprotstavi Musoliniju, podržavao ga je sve do 1924. Ne samo da demokratija predaje svoju vlast diktatoru – već je i ratifikuje.

Mogli bismo još da dodamo da je u narednim mesecima nekoliko sindikata, među kojima su bili železničari i mornari, proglasilo sebe „nacionalnim“, patriotskim, i da stoga nisu neprijateljski nastrojani prema režimu – ali ih ni tada represija nije poštedela.

kuvari upravljati društvom umesto političara; međutim, ti isti „marksisti“ potom ropski poslušno zagovaraju državu kada u njoj vide pokretača napretka ili istorijsku nužnost. Pošto vide budućnost kao kapitalističko podružavanje – samo bez kapitalista, kao svet koji još uvek postoji na osnovama najamnog rada – ali ovog puta egalitarnom, demokratizovanom i isplaniranom, sve ih to priprema da prihvate državu (prelaznu, za svaki slučaj) i da krenu u rat zarad kapitalističke države koju smatraju lošom, ali protiv druge koju smatraju gorom.

Sa svoje strane, anarhizam teži da preceni državnu moć smatrajući da je autoritet najveći neprijatelj, ali sa druge strane istovremeno potcenjuje inerciju državne sile.

Država je čuvar, ali ne i stvaralac društvenih odnosa. Ona predstavlja i ujedinjuje kapital, ali nije ni njegov pokretač ni njegova osovina. Anarhizam je zaključio da španska država gubi svoju sadržinu iz neosporne činjenice da se španski narod naoružao posle jula '36. Međutim, sadržina države ipak nisu institucionalne forme, već njena funkcija ujedinjavanja. Država omogućava veze između ljudskih bića koje ovi ne mogu ili se ne usuđuju da stvore među sobom, i stvara mrežu usluga koje su istovremeno parazitske i stvarne.

Iako je u leto 1936. izgledalo da je u republikanskoj Španiji država slaba, ona je nastavila da postoji kao okvir koji je sposoban da sakupi parčice kapitalističkog društva i da ih kasnije ponovo sklopi. U međuvremenu, ona je i dalje živela u društvenom zimskom snu. Onda je dobila nov podstrek kada su odnosi koje je subverzija donela sa sobom počeli da slabe ili da se raspadaju. Oživela je svoje organe i preuzimala je kontrolu kada bi to prilike dozvoljavale, nad organima koje je subverzija iznedrila. Ljudi su mislili da je ona samo prazna ljuštura, ali se pokazalo da je bila sposobna ne samo da se vrati u život, već i da uništi paralelne oblike vlasti koje je revolucija smatrala svojim najboljim otelotvorenjem.

CNT-ov konačni sud o sopstvenoj ulozi dolazi od ideje da vlada stvarno više nije držala vlast, jer ju je de facto preuzeo radnički pokret.

i Kropotkin, „državnim anarhistima“ jer su prihvatili nacionalnu odbranu.

CNT je dugo vremena bio ujedno i institucionalizovan i subvertovan, ali taj period se završio opštim izborima 1931. kada je CNT napustio svoje antiparlamentarno stanovište i pozvao mase da glasaju za republikanske kandidate. Anarhistička organizacija se pretvarala u „sindikata koji ima namere da osvoji vlast“ i koji bi „neizbežno vodio u diktaturu nad proletarijatom“ (P.I.C., nemačko izdanje, decembar 1931)

Praveći kompromis za kompromisom, CNT se na kraju odrekao i antietatizma, koji je predstavljao njegovu suštinu, čak i kada su Republika i njen ruski saveznik pokazali svoje pravo lice u maju '37, da i ne spominjemo sve ono što je usledilo u zatvorima i tajnim ćelijama. Isto kao i POUM, CNT je uspešno razoružao proletarijat, pozivajući ga da odustane od svoje borbe protiv zvanične i staljinističke policije koja se spremala da ga dokrajči. Kao što je GIC saopštio:

„(...) CNT je bio jedna od najodgovornijih organizacija zaslužnih za slom ustanka. On je demoralisao proletarijat u vreme kada se ovaj kretao protiv demokratskih reakcionara.“ (Räte-Korrespondenz, jun 1937)

Neki radikali su se gadno iznenadili kada su ih zatvorili u zatvor kojim je upravljao njihov pređašnji anarhistički drug, koji više nije imao nikakvu pravu kontrolu nad onim što se dešavalo između zatvorskih zidova. Da stvar bude još gora, delegacija CNT-a, koja je otišla u Sovjetski Savez da zatraži pomoć u materijalu, nije ni spomenula ili na bilo koji način kritikovala moskovska suđenja.

Sve za antifašističku borbu! Sve za topove i puške!

Pa i da je bilo tako, rekli bi neki ljudi, anarhisti su po samoj svojoj prirodi imuni na etatistički virus. Zar anarhizam nije najljući neprijatelj države? Naizgled...

Neki „marksisti“ mogu da citiraju Marksove stranice o uništenju državne mašinerije u *Gradanskom ratu u Francuskoj*, ili Lenjina koji je najavio u svojem delu *Država i revolucija* da će jednog dana

Torino: 1943.

Kako se italijanska demokratija predala fašizmu bez borbe, tako je i ovaj povratio demokratiju kada nije više odgovarao novonastalom odnosu političkih i društvenih snaga.

Glavno pitanje koje se postavljalo posle 1943, kao i posle 1919, bilo je kako kontrolisati radničku klasu? U Italiji je kraj Drugog svetskog rata pokazao, još više nego u drugim zemljama, klasne razmere internacionalnog konflikta, koji ne može da se objasni samo vojničkom logikom. Generalni štrajk je izbio u FIAT-u 1942. Marta 1943. talas štrajkova zahvatio je Torino i Milano, a bilo je tu i pokušaja da se stvore radnički saveti. U periodu između 1943. i 1945. godine pojavile su se radničke grupe koje su ponekad bile nezavisne od Komunističke partije, ponekad su sebe nazivale „bordigistima“; one su često bile istovremeno i antifašističke, i crvene (rossi), i naoružane. Režim nije više mogao da održi društvenu ravnotežu, kao što ni savez sa Nemačkom nije mogao da opstane zbog uspona Anglo-Amerikanaca, koje su svugde smatrali novim gospodarima Zapadne Evrope. Prelazak na drugu stranu u ratu značio je sklapanje saveza sa budućim pobednicima, ali istovremeno i preusmeravanje radničkih pobuna i partizanskih grupa ka patriotskom cilju sa socijalnim sadržajem. Saveznici su se 10. jula 1943. iskrkali na Siciliju. Nakon što je izgubio manjinom od 17 protiv 19 glasova u Velikom fašističkom savetu, Musolini daje ostavku. Retko se dešavalo da diktatore obara glasanje većine.

Maršal Badoljo, koji je postao režimski dostojanstvenik još od svoje podrške Maršu na Rim, i koji je hteo da predupredi – po sopstvenim rečima – „da slom režima ne ode suviše ulevo“, oformio je vladu koja je još uvek bila fašistička, ali u kojoj nije više bio Du-

če, i okrenuo se demokratskoj opoziciji. Demokrate su odbile da učestvuju ukoliko kralj ne odstupi. Badoljo je osnovao, posle druge prelazne, treću vladu u aprilu 1944, u kojoj se nalazio i vođa Komunističke partije, Toljati (Togliatti). Pod pritiskom Saveznika i Komunističke partije, demokrate su prihvatile kralja (republika će biti proglašena kasnije, na referendumu 1946). Bonomi, koji je pre 23 godine naredio oficirima da se priključe fašijima, oformio je prvu vladu bez fašista. Tako je on, bivši socijalista, bivši ratni huškač, bivši ministar, bivši poslanik „nacionalnog bloka“ (u kojem su bili i fašisti) i bivši premijer, došao na vlast na šest meseci kao antifašista. Vlada se okrenula ka tripartitnoj formuli (Komunistička partija + Socijalistička partija + Hrišćanski demokrati) koja je dominirala Italijom i Francuskom prvih godina posle rata.

Ova igra menjanja mesta u orkestru, koju ista politička klasa često igra, bila je pozorište iza čije se scene demokratija pretvarala u fašizam i obrnuto, dok bi variranje ravnoteže u sukobima klasa i nacija rađalo rekombinovanje i nastavljanje političkih oblika čiji je cilj održanje iste države, podvlačenje istog sadržaja. Španska Komunistička partija je to najbolje sročila, da li iz cinizma ili iz naivnosti, tokom prelaska iz frankoizma u demokratsku monarhiju sredinom sedamdesetih:

„Špansko društvo želi da se sve promeni tako da se osigura normalno funkcionisanje države, bez zaobilaznica i društvenih potresa. Kontinuitet države zahteva diskontinuitet režima.“

Anarhisti u vladi

Socijaldemokratija avgusta 1914. nije „kapitulirala“ kao bokser koji baca peškir; ona je samo pratila normalni razvojni put moćnog pokreta koji je bio internacionalistički na rečima, dok je u stvarnosti već odavno postao u potpunosti nacionalistički. SPD je imao najveći broj glasova na izborima u Nemačkoj 1912, ali je njegova moć dosegala samo do reformi unutar okvira kapitalizma i njegovih zakona, koji su podrazumevali kolonijalizam, pa i rat, kada je postao jedino rešenje za društvene i političke protivrečnosti.

U tom smislu, integracija španskog anarhizma u državu 1936. može biti iznenađenje samo ako zanemarimo njegovu prirodu: CNT je bio sindikat, bez sumnje vrlo originalan, ali ipak samo sindikat – a antisindikalni sindikat ne može da postoji. Funkcija menja organ. Kakve god da su bile njegove izvorne ideje, svaki trajni organizam čija je svrha da brani nadničare postaje prvo posrednik, pa onda izmiritelj. Čak i kada je u rukama radikala i kada se nad njom vrši represija, institucija teži da izmakne kontroli baze i da se pretvori u instrument za posredovanje. Iako je bio anarhistički sindikat, CNT je najpre bio sindikat pa tek onda anarhistički. Baza i vođe koje su pregovarala za šefovskim stolovima su dva različita sveta, ali se CNT kao aparat malo razlikovao od UGT-a. Oba sindikata su radila na tome da modernizuju i racionalizuju upravljanje ekonomijom: ili kraće – da socijalizuju kapitalizam. Ista linija povezuje socijalističko glasanje u korist ratnih kredita avgusta 1914. sa učestvovanjem anarhističkih predvodnika u vladi, prvo u Kataloniji (u septembru 1936) pa onda i u celoj Republici (u novembru 1936). Malatesta je već 1914. prozvao svoje drugove, među kojima je bio

ja. Ti podaci jesu istiniti, ali sporedni kada se posmatra društvena funkcija ovih partija: u stvari, pošto su spontano nastale, one su mogle da kontrolišu ili da se suprotstave svakom razvoju proletarijata. Isto tako, republikanska vojska imala je dosta radnika, ali za šta, protiv koga, i po čijim naređenjima su se oni borili? Postaviti takvo pitanje znači i odgovoriti na njega – osim ako neko misli da je moguće boriti se u savezu sa buržoazijom protiv buržoazije.

„Građanski rat je najbolji izraz klasne borbe“, zapisao je Trocki u svojem delu *Njihov i naš moral* (1938). Ova Trockijeva tvrdnja je istinita, ali pod uslovom da tome dodamo da je, još od verskih ratova do današnjih sukoba u Irskoj ili Libanu, građanski rat takođe – i najčešće – oblik nemoguće ili izgubljene društvene borbe: kada klasne protivrečnosti, ne mogavši da opstanu kao takve, izbijaju kao ideološki ili etnički blokovi koji samo dodatno odgađaju ljudsko oslobođenje.

Volksgemeinschaft protiv Gemeinwesen

Kontrarevolucija uvek pobeđuje na terenu revolucije. Nacional-socijalizam je tvrdio da je svojom „narodnom zajednicom“, uništio parlamentarizam i buržoasku demokratiju protiv koje se proletarijat bunio posle 1917. Konzervativna revolucija je takođe preuzela stare antikapitalističke tendencije (povratak prirodi, bekstvo iz gradova) koje su radničke partije, čak i one najekstremnije, negirale i potcenjivale usled nesposobnosti da obuhvate ne-klasističku i komunitarističku dimenziju proletarijata, usled nesposobnosti da kritikuju ekonomiju, nesposobnosti da zamisle budućnost koja nije samo puki nastavak teške industrije. U prvoj polovini devetnaestog veka, ovo su bile glavne teme unutar socijalističkog pokreta, pre nego što ih je „marksizam“ napustio u ime napretka i Nauke; one su preživele još samo unutar anarhizma i u frakcijama.

Volksgemeinschaft protiv Gemeinwesen, nacionalna zajednica ili ljudska zajednica... Godina 1933. nije bila poraz, već samo njegovo otelotvorenje. Nacizam se javio i trijumfovao da bi neutralisao, rastvorio i zakopao društvenu krizu tako duboko, da mi još uvek nismo svesni njenih razmera. Nemačka, mesto rođenja najveće socijaldemokratije na svetu, takođe je iznedrila najradikalniji, antiparlamentarni i antisindikalni pokret; pokret koji je težio „radničkom“ svetu, ali koji je privukao i mnoge druge antiburžoaske i antikapitalističke otpore. Prisustvo avangardnih umetnika u redovima „nemačke radikalne levice“ nije nipošto slučajno. To je značilo da je kapital napadan kao „Civilizacija“, u smislu Furijeove kritike. Gubitak zajednice, individualizam i nagon čopora, beda seksualnog života,

potkopana ideja porodice, koja još uvek služi kao utočište, odaljavanje od prirode, industrijska hrana, gomilanje veštačkog, prostetizacija čoveka, večita jurnjava za vremenom, društveni odnosi koji se sve više odvijaju posredstvom novca i tehnike: sva ova otuđenja morala su da prođu kroz vatru raspršene i raznolike kritike. Jedino površni pogled vidi ovo komešanje samo kroz prizmu njegovog neizbežnog oporavka.

Kontrarevolucija je pobedila 1920-tih samo zato što je postavila temelje potrošačkog društva i fordizma, u Nemačkoj i SAD-u, i tako što je uvukla milione Nemaca, uključujući i radnike, u industrijsku, robnu svakodnevnicu. Bilo je to deset godina labave vladavine, što je pokazala hiperinflacija 1923. Posle nje se desio zemljotres 1929. u kome je praksa, ne proleterska – već kapitalistička, sama odbila ideologiju napretka i sve veće potrošnje predmeta i simbola.

Nacistički ekstremizam i njegovo nasilje odgovarao je kako veličini revolucionarnog pokreta koji je nacionalsocijalizam preuzeo i negirao, tako i dvema pobunama, razdvojenim periodom od deset godina – protiv kapitalističke svakodnevnice, prvo od strane proletera, pa onda od strane samog kapitala. Kao i radikali 1919–1921, nacizam je predlagao zajednicu najamnih radnika, ali koja bi bila autoritarna, zatvorena, nacionalna i rasna. Za dvanaest godina nacizam je uspeo da pretvori proletere u najamne radnike i vojnike.

Fašizam je proistekao iz kapitala, ali iz kapitala koji je razorio prethodne, ne proizvevši nove i stabilne društvene odnose oko konzumerizma. Roba nije uspela da stvori modernu kapitalističku zajednicu.

fašisti u Gvadalahari obratili – kao radnici – italijanskim vojnicima poslatim od strane Musolinija, grupa Italijana prešla je na njihovu stranu. Ali to je ipak ostao izuzetak.

Od bitke za Madrid (mart 1937) do konačnog pada Katalonije (februar 1939), leš abortirane revolucije trunuo je na bojištima. O onome što se desilo u Španiji možemo da govorimo kao o ratu, ali ne i kao o revoluciji. Glavna svrha ovog rata bila je rešenje kapitalističkog problema: stvaranje legitimne španske države koja bi trebalo da razvije svoj nacionalni kapital pritom držeći mase u šaci. Nadrealista i (kasnije) trockista, Benžamen Pere (Benjamin Péret), ovako je prokomentarisao poraz:

„Radnička klasa (...), izgubivši iz vida sopstveni cilj, nije više imala preteranog razloga da gine braneći buržoaski demokratski klan protiv fašističkog klana, tj. kada se stvar ispita do kraja – nije htela da se žrtvuje za odbranu anglo-francuskog kapitala od italijansko-nemačkog imperijalizma. Građanski rat je brzo poprimio oblik imperijalističkog rata.“ (Clé, II izdanje)

Iste te godine, Bruno Ricci (Bruno Rizzi) primetio je sličnu stvar u svom eseju o „kolektivnom birokratizmu“ SSSR-a:

„Stare demokratije glumile su antifašističku politiku da bi uspavani pas nastavio da spava. Proleteru uvek moraju da budu mirni. ...Stare demokratije hrane radničku klasu antifašizmom u svakom trenutku. (...) Španija se pretvorila u pokolj proletera svih nacionalnosti, samo da bi se smirili razuzdani revolucionarni radnici i da bi se prodali proizvodi teške industrije.“³

Obe strane su nesumnjivo imale sasvim drugačiju sociološku strukturu i socijalna značenja. Iako je buržoazija bila prisutna na obe strane, ogromna većina radnika i siromašnih seljaka bila je na strani Republike, dok su arhaični i reakcionarni slojevi (velikoposednici, sitna buržoazija, sveštenstvo) stali iza Franka. Ovakva klasna polarizacija učinila je da Republika poprimi progresivni izgled, ali to još uvek ne objašnjava istorijsko značenje sukoba, kao što nam ni veliko članstvo socijalističkih ili staljinističkih partija koje dolazi iz redova radničke klase ništa ne govori o prirodi tih parti-

kraju ostaju samo skupine bez ikakvog jedinstva, koje su uvek na granici da postanu banditi ili da se uklope u regularne jedinice.“²

Za 1936. važi isto što i za 1808: razvoj vojne situacije ne može da se objasni isključivo ili pretežno veštinom ratovanja, već je ona određena odnosom političkih i društvenih sila i njihovim menjanjem u antirevolucionarnom pravcu. Kompromis na koji je pozivao Duruti – neophodnost ujedinjenja po svaku cenu – mogao je jedino da donese pobedu prvo republikanskoj državi (nad proletarijatom), pa onda frankističkoj državi (nad Republikom).

U Španiji je revolucija započeta, ali se izvrnula u svoju suprotnost kada su proleter, ubeđeni da poseduju efektivnu moć, poklonili poverenje državi prepustivši joj borbu protiv Franka. Na takvoj osnovi, ogroman broj subverzivnih inicijativa i mera u proizvodnji i svakodnevnom životu bio je osuđen na propast zbog proste i užasavajuće činjenice – sve one su se odvijale u senci nedirnutih državne strukture, koja je prvo držana po strani, ali kasnije ojačana neophodnošću rata protiv Franka – što je paradoks koji većina tadašnjih revolucionarnih grupa nije shvatala. Da bi se ustoličile i proširile, društvene promene, bez kojih je revolucija samo mrtvo slovo na papiru, moraju da se postave antagonistički prema državi, jasno označenoj kao neprijatelju.

Problem je bio što je posle jula 1936. samo prividno postojala dvojna moć. Instrumenti proletera koji su proizašli iz ustanka i oni koji su kasnije izbegli socijalizaciju, nisu samo tolerisali državu – već su joj prepustili glavnu ulogu u borbi protiv Franka, kao da je bilo neophodno da se prođe kroz državu da bi se pobedio Franko. U „realističkom“ smislu, preusmeravanje na tradicionalne vojne metode, koje je prihvatila ekstremna levica (uključujući tu POUM i CNT) u ime efikasnosti, skoro uvek se pokazalo kao neefikasno. Pedeset godina kasnije, ljudi i dalje ne prihvataju tu činjenicu. Demokratska država je isto toliko neprimereno sredstvo za oružanu borbu protiv fašizma, koliko i za mirno sprečavanje njegovog dolaska na moć. Država se normalno protivi društvenom ratu, ali se više plaši bratimljenja, nego što ga podržava. Kada su se anti-

Berlin: 1919-1933.

Diktatura uvek dolazi posle poraza društvenih pokreta, nakon što ih demokratija, levičarske partije i sindikati potruju i masakriraju. U Italiji je samo nekoliko meseci delilo konačan poraz proletarijata i zvaničan dolazak fašističkog vođe na mesto predsednika. Jaz od par godina je u Nemačkoj razbio kontinuitet i učinio da 30. januar 1933. godine izgleda kao suštinski politički ili ideološki fenomen, a ne kao posledica prethodnog društvenog zemljotresa. Popularnost nacionalsocijalizma i njegove ubistvene energije ostaje nerešiva zagonetka kada zanemarimo pitanja potčinjavanja, revolucije i kontrole radništva, i njegovog položaja u društvu.

Poraz Nemačke 1918. i pad carstva pokrenuo je napad proletarijata koji je bio dovoljno jak da prodrma temelje društva, ali koji nije bio dovoljno moćan da ga revolucionariše, tako da su socijaldemokratija i sindikati postali osnova političke ravnoteže. Njihove vođe, kao ljudi od reda, nisu se uzdržavali da pozovu frajkore u pomoć, te u potpunosti fašističke grupacije u čijim su se redovima nalazili mnogi budući nacisti, da suzbiju radikalnu radničku manjinu u ime interesa reformističke većine. Komuniste su prvo pobedila pravila buržoaske demokratije, pa onda demokratija radničke klase: „radnički saveti“ su pre verovali tradicionalnim organizacijama nego revolucionarima koji su lako odbačeni kao antidemokrate.

Na taj način su demokratija i socijaldemokratija bile preko potrebne nemačkom kapitalizmu za disciplinovanje radništva, ubijanje duha pobune kroz glasačke kabine, za osvajanje serije reformi od šefova, i za rasturanje revolucionara.¹

Sa druge strane, kapitalizam je morao 1929. da ukloni deo srednje klase i da disciplinuje proleter, pa čak i buržoaziju. Radnič-

ki pokret, koji je branio politički pluralizam i neposredne radničke interese, postao je prepreka. Kao posrednici između kapitala i radništva, organizacije radničke klase zadobijaju svoju funkciju od obe strane, ali istovremeno pokušavaju da budu nezavisne od obe, pa i od države. Socijaldemokratija ima smisla samo kada se nalazi izvan kruga države i poslodavaca, a ne kada postane njihov sastavni deo. Njena svrha je upravljanje ogromnom političkom, društvenom, komunalnom, samoispomoćnom i kulturnom mrežom, zajedno sa svim onim što bi se danas nazivalo „udruženim“. KPD je povrh toga vrlo brzo osnovala sopstvenu mrežu, manju, ali ipak široku. Međutim, kako kapital postaje sve organizovaniji, tako teži objedinjavanju svih svojih aspekata – unoseći državne elemente u preduzeća, buržoaske elemente u sindikalnu birokratiju, a socijalne elemente u javnu administraciju. Težina radničkog reformizma, koji definitivno prožima državu, i njegovo postojanje kao „protivdruštva“ čini od njega faktor društvene konzervacije i maltuzijanizma, što kapital u krizi mora da ukloni. Braneci najamni rad kao komponentu kapitala, SPD i sindikati su imali nezamenjivu anti-komunističku funkciju od 1918. do 1921, ali ih je ta ista funkcija kasnije navela da interese radništva postave ispred svega, na štetu celovite reorganizacije kapitala.

Stabilna buržoaska država bi ovaj problem pokušala da reši putem antisindikalnih zakona, osvajanjem „radničkih tvrđava“ i huškanjem srednje klase, u ime moderniteta, protiv arhaizma proletara, kao što je uradila Margaret Tačer mnogo kasnije u Engleskoj. Takva ofanziva, međutim, podrazumeva da je kapital relativno ujedinen i pod kontrolom nekoliko vodećih grupa. Nemačka buržoazija je 1930. bila strašno razjedinjena, srednja klasa je doživela kolaps, a nacionalna država je bila u potpunoj zbrci.

Bilo pregovorima ili silom, moderna demokratija predstavlja i usklađuje suprotstavljene interese koliko god je moguće. Beskonačne parlamentarne krize i prave ili izmišljene zavere (čega je u Nemačkoj posle odlaska poslednjeg socijalističkog kancelara bilo veoma mnogo) uvek su u demokratiji pokazatelj dugoročnog nere-

Madrida bila je poslednji trzaj. Nedugo zatim vlada je izdala naređenje da se preda lično naoružanje. Naredba nije imala u početku efekta, ali je pokazala sad već neskrivenu volju da se razoruža narod. Razočaranje i sumnjičavost potkopali su moral. Rat je sve više prelazio u ruke eksperata. Republika je na kraju sve više gubila tlo među masama, dok su društveni sadržaj i revolucionarna slika na antifašističkoj strani bivali sve bleđi i bleđi.

Svaki put kada svedemo revoluciju na rat, pojednostavljujemo i lažiramo društveno pitanje: alternativa se tada sastoji samo od poraza ili pobeđe, i pitanja ko je „najjači“. Na kraju se sve vrti oko disciplinovane vojske, nadmoćnije logistike, sposobnijih oficira i podrške saveznika, čije političke stavove ne bi trebalo preterano da preispitujemo. Najčudnije je što to znači da se sukob odaljava od svakodnevnog života. Posebna osobenost rata je što niko ne želi da ga izgubi, već da se završi, što važi čak i za one koji učestvuju u njemu. Za razliku od revolucije, rat ne prelazi granice moga praga osim u slučaju poraza. Kada se borba protiv Franka pretvorila u puki vojni sukob, ona više nije bila lična posvećenost, izgubila je svoju neposrednu stvarnost i postala je mobilizacija odozgo, kao i u bilom kom drugom ratu. Broj dobrovoljnih regruta je opao posle januara 1937. i građanski rat je zavisio na obe strane jedino od obavezne vojne službe. Milicioner koji se pridružio svojoj koloni u julu 1936. i koji bi je napustio godinu dana kasnije iz gađenja prema republikanskoj politici, mogao je da bude uhapšen i streljan kao „dezertter“!

U drugačijim istorijskim okolnostima, vojna evolucija od ustanaka, preko milicije, do regularne vojske podseća na antinapoleonsku gerilu kako ju je Marks opisao:

„Kada uporedimo tri perioda gerilskog ratovanja sa političkom istorijom Španije, primetićemo da oni predstavljaju tri odgovarajuća stepena do kojih je kontrarevolucionarna država obuzdala narodni duh. U početku se ceo narod buni, onda gerilske skupine nastavljaju rat slabog intenziteta koje podržavaju cele provincije; na

godine. Deset godina kasnije, proglašavanje neposredne i bezuslovne nezavisnosti španskog Maroka prouzrokovalo bi u najmanju ruku nered među jurišnim trupama reakcije. Republika je očevidno odbila da reši ovaj problem pod pritiskom konzervativnog miljea i Engleske i Francuske demokratije, koje nisu bile previše oduševljene mogućim slomom sopstvenih imperija. U tom periodu, francuski Narodni front ne samo da je odbio bilo kakvu reformu vrednu pomena svojim kolonijalnim podanicima, već je i rasturio Severnoafričku zvezdu (Etoile Nord-Africaine), proleterski pokret u Alžiru.

Svi su vrlo dobro znali da je politika „nemešanja“ bila samo farsa. Nedelju dana nakon puča, London je proglasio da se protivi dostavljanju oružja tadašnjoj legalnoj Španskoj vladi i dodao da će ostati neutralan ukoliko se Francuska umeša. Tako je demokratska Engleska postavila republiku i fašizam na isti nivo. Blumova i Torezova Francuska je poslala nekoliko aviona, dok su Italija i Nemačka poslale cele divizije u punoj opremi. Što se tiče Internacionalnih brigada, koje su bile pod komandom Sovjetskog Saveza i komunističkih partija, njihova cena je bila uklanjanje svih protivnika staljinizma iz redova radničke klase. Početkom 1937, posle prvih pošiljki oružja iz Rusije, Katalonija je sklonila Nina sa položaja savetnika Ministarstva pravde.

Retko kada je uski pogled na istoriju kao na sled bitaka, topova i strategija, bio tako nesposoban da objasni tok neposrednog „društvenog“ rata, čiju je unutrašnju dinamiku određivao i oblikovao antifaašizam. Revolucionarni elan je isprva slomio elan nacionalista. Onda su radnici prihvatili legalitet: konflikt je najpre gurnut u bezizlazan položaj, a zatim je institucionalizovan. S kraja 1936. pa nadalje milicijske kolone zaglibile su se pri opsadi Saragose. Država je naoružavala samo jedinice u koje je imala poverenja, tj. za koje je znala da neće konfiskovati imovinu. Revolver je već početkom 1937. važio za luksuz u POUM-u, koji se borilo protiv frankista samo starijim puškama. U gradovima je milicija sretala perfektno opremljene regularne snage. Frontovi su se zaglibili, kao što je to bio slučaj sa proleterima i policijom u Barseloni. Republikanska pobjeda kod

da unutar vladajućih krugova. Kriza je početkom 1930-ih podelila buržoaziju između nepomirljivih društvenih i geopolitičkih strategija: ili još veće uključivanje radničkog pokreta u državu ili njegova eliminacija; internacionalna trgovina i pacifizam ili autarhija koja predstavlja osnovu za vojnu ekspanziju. Rešenje nije nužno nagoveštavalo dolazak Hitlera, ali jeste podrazumevalo koncentraciju moći i sile u rukama centralističke vlade. Kada se centrističko-reformistički kompromis istrošio, preostao je još samo etatistički, protekcionistički i represivni.

Da bi se program takve vrste sproveo u delo, trebalo je prvo rasturiti socijaldemokratiju, koja je zbog pripitomljavanja radnika vršila ogroman uticaj, a da pritom nije ujedinila Nemačku iza sebe. To ujedinjenje je prepušteno nacizmu, koji se obraćao svim klasama, od nezaposlenih do industrijskih lidera, sa demagogijom koja je prevazilazila onu buržoaskih političara i antisemitizmom koji je težio ujedinjavanju putem isključivanja.

Kako to da su radničke partije postale prepreka ksenofobičnom i rasističkom ludilu, kada su toliko puta i same učestvovala u nacionalizmu? Što se tiče SPD-a, to je bilo jasno na početku veka, očigledno 1914, a zapečaćeno krvlju 1919. paktom sa frajkorima, koji je nastao po istom ratničkom modelu kao i njihovi savremenici, fašiji.

Osim toga, ni socijalisti nisu bili imuni na antisemitizam. *Nemačka socijaldemokratska partija od 1914. do 1921.* od M. Berlaua (Njujork, 1949) opisuje kako su mnoge vođe SPD-a i sindikata, pa čak i prestižnog lista *Neue Zeit*, otvoreno besneli zbog „stranih“ (tj. ruskih i poljskih) Jevreja. U martu 1920. godine berlinska policija (pod socijalističkom upravom) upala je u jevrejsku četvrt i poslala oko 1.000 ljudi u koncentracioni logor. Kasnije su svi oslobođeni, ali radnički pokret jeste doprineo širenju antisemitizma.

KPD, opet, nije se libila da se ujedini sa nacionalistima protiv francuske okupacije rurske oblasti 1923. Nijedan teoretičar Kominterne nije se suprotstavio Radeku kada je izjavio da „jedino radnička klasa može da spasi naciju“. Vođa KPD-a Talhajmer (Thalheimer)

objasnio je da partija treba da se bori zajedno sa nemačkom buržoazijom, koja je odigrala „objektivno revolucionarnu ulogu kroz svoju inostranu politiku“. Kasnije, oko 1930, KPD je zahtevala „nacionalno i društveno oslobođenje“ i javno je optužila fašizam kao „izdajnika nacije“. Priča o „nacionalnoj revoluciji“ je bila toliko uobičajena među nemačkim komunistima da je poslužila kao inspiracija Trockijevom pamfletu iz 1931. *Protiv nacionalkomunizma*.

Januara 1933, kocka je bačena. Niko ne može da porekne da se Vajmarska republika dobrovoljno predala Hitleru. I desnica i centar su u njemu videli efikasan način da se zemlja izvuče iz ćorsokaka – ili makar privremeno manje zlo. „Veliki kapital“, koji je uvek uzdržan kada je reč o nekontrolisanim prevratima, do tada nije pokazivao posebne simpatije prema NSDAP-u u odnosu na druge nacionalističke i desničarske formacije. Šaht (Schacht), bliski savetnik buržoazije, tek je u novembru 1932. ubedio poslovne krugove da podrže Hitlera (čije se biračko telo, štaviše, čak blago smanjilo) jer je video u Hitleru snagu sposobnu da ujedini državu i društvo. Činjenica da krupna buržoazija nije predvidela šta će dalje da se desi i šta će od toga da nastane – rat i poraz – drugo je pitanje, i nije je bilo u tajnom otporu režimu.

Tridesetog januara 1933. Hitler je potpuno legalno postavljen za kancelara, od strane Hindenberga, koji je ustavno izabran za predsednika godinu dana ranije uz podršku socijalista koji su u njemu videli bedem protiv – Hitlera. Nacisti su činili manjinu u prvoj vladi koju je sastavio vođa NSDAP-a.

U nedeljama koje su usledile maska je skinuta: kreće lov na militante iz radničke klase, uništavanje njihovih kancelarija, i počinje vladavina terora. Na izborima u martu 1933. koje je pratilo nasilje od strane SS-a i policije, 288 poslanika NSDAP-a ušlo je u Rajhstag (gde je KPD zadržala svojih 80 poslaničkih mesta, a SPD 120).

Naivne ljude bi moglo da iznenadi sa kakvom poslušnošću represivni aparat prelazi u ruke diktatora – ali državna mašina se uvek pokorava autoritetu koji joj naređuje. Ne uživaju li nove vođe punu legitimnost? Ne izdaju li pravnici najviših instanci dekrete

našu veličinu tako što ćemo sprečiti nastajanje novih razlika posle našeg rata protiv fašizma. Oni koji žele da njihov pokret bude najjači, delaju u pogrešnom pravcu. Samo jedan front, jedna organizacija i jedna vrsta discipline mogu da se suprotstave tiraniji.“ (Boletín de Información, CNT/AIT/FAI, Via Layetana, 32 y 34, Barcelona, 11. novembar 1936)

Slušaoci bi mogli da pomisle da se desila revolucija, kako politička tako i društvena i da je još samo potrebno da se ona vojno dovrši, odnosno da se unište fašisti. Duruti i njegovi drugovi bili su otelotvorenje energije koja nije čekala da se desi 1936. da bi započeli juriš na postojeći svet, ali ni sva borbena volja na svetu nije dovoljna kada radnici usmere sve svoje napade na određeni oblik države, a ne protiv države kao takve. Sredinom 1936. prihvatanje rata po frontovima značilo je ostavljanje društvenog i političkog oružja u rukama buržoazije iza ratne linije i pre svega oduzimanje vojnoj akciji izvora snage koji je crpela sa drugog područja, tamo gde samo proletarijat odlučuje. „Holandska levica“ je napisala sledeće:

„Ako radnici stvarno žele da izgrade odbrambeni front protiv belih, onda oni to mogu jedino ostvariti putem svoje političke vlasti umesto što su je prepustili vladi Narodnog fronta. Drugim rečima, odbrana revolucije je moguća samo kroz diktaturu proletarijata, a ne kroz saradnju sa svim antifašističkim partijama (...) U centru proleterske revolucije mora da bude uništenje stare državne mašinerije i prebacivanje glavnih funkcija vlasti na same radnike.“ (P.I.C., izdat od strane GIC-a, u Amsterdamu, oktobar 1936)

Na leto 1936. nacionalisti nisu držali ni jedan veći grad i bili su daleko od bilo kakve odlučujuće vojne nadmoći. Njihova snaga sastojala se od Legije stranaca i marokanskih Mavara. Maroko je bio podeljen 1912. od strane Francuske i Španije na dva protektorata, ali se od tada većito bunio protiv kolonijalnih snova obe zemlje. Španska kraljevska armija pretrpela je tamo veliki poraz 1921, pre svega zbog dezerterstva marokanskih trupa. Uprkos saradnji između Španije i Francuske, Rifski rat (u kojem se, uzgred, istakao general po imenu Franko) završio se tek predajom Abda el-Krima 1926.

seljacima i širila revolucionarne ideje. Koliko god da je Duruti izjavljivao da „ova milicija nikada neće braniti buržoaziju“, oni je nisu ni napadali. Dve nedelje pred smrt, on je održao govor na radiju 4. novembra 1936:

„Na frontu i u rovovima postoji samo jedna ideja i jedan cilj – uništavanje fašizma.

Pozivamo narod Katalonije da obustavi sve interne sukobe i intrige, da zaboravi svu zajedljivost i politiku i da se koncentriše samo na rat. Političari se koriste trikovima samo da bi sebi osigurali ugodan život. Ovakve sumnjive veštine moramo zameniti radnim veštinama. Narod Katalonije mora biti dostojan svoje braće koja se bori na frontu. Kada su katalonski radnici preuzeli na sebe uzvišen zadatak da se bore na različitim frontovima, oni koje žive u gradovima moraju takođe da se mobilišu da ispune svoj deo. Naša herojska milicija, koja je spremna da žrtvuje svoje živote na bojnopolju mora da bude sigurna da neko stoji iza nje. Oni misle da niko ne bi zanemario svoju dužnost zbog nedostatka povišice ili neuvođenja kraćeg radnog vremena. Danas svi radnici i posebno oni iz CNT-a moraju da budu spremni na najveće žrtve. Jedino tako možemo da se nadamo da ćemo pobediti fašizam.

Obraćam se svim organizacijama i molim ih da ostave svoje sukobe i svađe po strani. (...)

Militarizacija milicije je opala. Ukoliko su to učinili da bi nas zatrašili, da bi nas naterali na čeličnu disciplinu, onda je to pogrešna politika. Mi pozivamo onog ko je izdao tu naredbu da dođe na front i da se uveri svojim očima kakvi su naš moral i disciplina i da ih uporedi sa moralom i disciplinom u pozadini. Mi ne prihvatamo nametnutu disciplinu. Mi samo ispunjavamo našu dužnost. Dođite na front i pogledajte našu organizaciju! Posle ćemo mi doći u Barselonu da ispitamo vašu disciplinu, organizaciju i upravljanje!

Na frontu nema haosa i nedostatka discipline. Svi mi posedujemo jak osećaj odgovornosti. Znamo šta ste nam poverili i vi možete mirno da spavate, ali upamtite da smo vama prepustili Barselonu. Zato od vas takođe očekujemo odgovornost i disciplinu. Dokažimo

u skladu sa najvišim državnim zakonima? U demokratskoj državi – a vajmarska država je bila upravo takva – kada se pojavi sukob između dve komponente u jednačini, ne pobeđuje demokratija. U „pravnoj državi“ – a Vajmar je takođe bila jedna takva država – kada se pojavi protivrečnost, zakon mora da popusti i služi državi, nikada obrnuto.

Šta su radile demokrate tokom ovih nekoliko meseci? Oni u desnici su prihvatili nov raspored snaga. Centrum (Zentrum), Katolička partija centra, kojoj je čak porasla podrška na martovskim izborima, glasala je za davanje Hitleru četiri godine neograničene moći, moći koja će postati legalna osnova buduće diktature.

Socijalisti su pokušali da izbegnu sudbinu KPD-a, koji je zakonski zabranjen 28. februara (dan nakon paljenja Rajhstaga). Oni su 30. marta 1933. istupili iz Druge internacionale da bi pokazali svoj nacionalni, nemački karakter. Njihova parlamentarna grupa dala je podršku Hitlerovoj spoljnoj politici 17. maja. Ipak, 22. juna SPD je rasturen kao „neprijatelj naroda i države“. Nekoliko nedelja kasnije, Centrum je takođe primoran da se raspusti.

Što se tiče sindikata, oni su krenuli stopama italijanskog CGL-a i nadali se da će moći barem nešto da sačuvaju ako uvek budu naglašavali da su apolitični. Sindikalne vođe su 1932. proglasile svoju nezavisnost od svih partija i ravnodušnost prema državnoj formi. To ih nije sprečilo da pregovaraju sa Šlajherom (Schleicher), koji je bio kancelar od novembra 1932. do januara 1933. i koji je tražio bazu i verodostojnu proradničku demagogiju. Kada su nacisti oformili vladu, sindikalne vođe su bile ubeđene da će im režim ostaviti nešto malo manevarskog prostora ukoliko priznaju nacionalsocijalizam. Ova strategija je doživela svoj vrhunac u farsu kada su članovi sindikata marširali pod svastikama na proslavi Prvog maja 1933, koji je preimenovan u „Festival nemačkog radništva“. Bio je to uzaludan napor. Narednih dana, nacisti su pohapsili militante i ukinuli sindikate.

Pošto se školovala da naređuje masama i pregovara u njihovo ime, ili – kada pregovori nemaju uspeha – da uguši pobunu i da

se okrene protiv njih, birokratija radničke klase je još uvek vodila poslednji rat. Podmuklo mirenje nije ih odvelo nigde. Radničke birokrate nisu napadane zbog svog manjka patriotizma, već zato što su postale beskorisni trošak za klasu kapitalista. Nije buržoaziji smetao verbalni internacionalizam sindikalne birokratije iz perioda pre 1914. već puko postojanje sindikata, ma kako slabih, koji zadržavaju određenu nezavisnost u vremenu u kojem kapital ne trpi nijednu drugu zajednicu osim svoje, i kada čak i institucija klase saradnje postaje suvišna ukoliko nije pod direktnom kontrolom države.

Rat izjeda revoluciju ¹

Moć zavisi isto toliko od pušaka koliko i od glasačkih kutija. Nijedna revolucija nije miroljubiva, ali ni njena vojna dimenzija nije najvažnija. Pitanje nije da li će proleter i konačno odlučiti da upadnu u oružarnice i otmu oružje, već da li će pokrenuti ono što su: bića robe koja više ne mogu i ne žele da budu roba i čija pobuna razbija okvire kapitalističke logike. Barikade i mitraljezi slede iz ovog „oružja“. Što je življa društvena sfera, to je manje pušaka potrebno i manji su gubici. Komunistička revolucija nikada neće ličiti na krvoproliče: ne zbog nekog načelnog nenasilja, već zato što revolucija pre potkopava i rastapa zvaničnu vojsku nego što je uništava.

Kada zamišljamo proleterski front koji se suočava sa buržoaskim frontom, mi samo mislimo o proletarijatu po buržoaskim merilima, po modelu političke revolucije ili rata (preotimanje nečije vlasti, zauzimanje teritorije). Na taj način ponovo uvodimo ono što je ustanički pokret nadvladao: hijerarhiju, poštovanje prema ekspertima, prema znanju koje zna kako stvari treba da se rade i tehnikama za rešavanje problema – ukratko sve ono što sputava običnog čoveka. U Španiji se revolucija, posle jeseni 1936, pretvorila u pokušaj vođenja rata i u vrstu borbe tipičnu za države: rat frontova. U službi države radnički „milicioner“ neizbežno postaje „vojnika“.

Radnici su poređani u „kolone“ napustili Barselonu i otišli da pobeđu fašiste u drugim gradovima počevši sa Saragosom. Širenje revolucije izvan oblasti pod republikanskom kontrolom mora da znači dovršavanje revolucije takođe i u republikanskim oblastima, ali čak ni Duruti nije shvatao koliko je država bila nedirnuta. Kako je Durutijeva kolona (čijih 70% članova su bili anarhisti) napredovala, istovremeno je razvijala i kolektivizaciju: milicija je pomagala

„To znači da će opšte kretanje ići zasigurno u pravcu neke vrste fašizma (...)“

Preostala je samo trka između dva fašizma, kao što je Orvel pisao, sa jedinom razlikom što je jedan manje neljudski od svog suparnika: Orvel nije poricao potrebu da se izbegne „otvoreniji i razvijeniji Hitlerov i Frankov fašizam“¹. Od tada je reč samo o borbi za fašizam koji je manje zlo od onog drugog...

Barcelona: 1936.

U Italiji i Nemačkoj fašizam je preuzeo državu legalnim sredstvima. Demokratija je kapitulirala pred diktaturom, ili još gore – pozdravila ju je širom otvorenih ruku. A šta je bilo sa Španijom? Ona nije predstavljala izuzetan primer odlučne akcije koja je nažalost na kraju ipak bila pobeđena, ali je zato bila ekstremni slučaj oružanog sukoba između demokratije i fašizma u kojem je priroda borbe još uvek ostala u istim okvirima sudara dva oblika kapitalističkog razvoja, dve političke forme kapitalističke države, dve državne strukture koje su se borile za legitimitet u istoj zemlji.

Prigovor!

„Znači, po vašem mišljenju, Franko i milicije radničke klase su jedno te isto? Veliki zemljoposednici i siromašni seljaci koji kolektivizuju zemlju se nalaze na istoj strani?!“

Prvo, do sukoba je došlo samo zato što su radnici ustali protiv fašizma. Sva moć i protivrečnosti pokreta pokazale su se u prvim nedeljama njegovog postojanja: nesumnjivo klasni rat pretvoren je u kapitalistički građanski rat (iako, naravno, nije bilo dogovora i raspodele uloga u kojoj bi obe buržoaske frakcije glumile režisera: istorija nije pozorišni komad).¹

Istorija klasno podeljenog društva određena je, pre svega, potrebom da se te klase sjedine. Kada se narodna eksplozija poklopi sa neslogom u vladajućoj grupi, kao što je to bio slučaj u Španiji, društvena kriza postaje kriza države. Musolini i Hitler pobeđili su u zemljama sa slabom, tek od skora ujedinjenom nacionalnom državom i jakim regionalnim strujama. U Španiji je od renesanse do modernih vremena država bila naoružana kolonijalna sila jednog trgovinskog društva koje je na kraju uništila, sprečivši jedan od preduslova in-

dustrijske ekspanzije: agrarnu reformu. U stvari, industrijalizacija u Španiji morala je da prokopa svoj put kroz monopole, prisvajanje javnih fondova i parazitizam.

Ovde nam nedostaje prostor da bismo napisali pregled nebrojenih liberalnih reformi i ćorsokaka u 19. veku, ratova oko prestola, Karlističkih ratova, tragikomičnih smena režima i partija posle Prvog svetskog rata i sled ustanaka i represija koji su prethodili stvaranju Republike 1931. Ispod svih tih pretumbavanja stajala je slabost buržoazije u usponu, koja je bila priklještena između suparništva sa zemljišnom oligarhijom i apsolutne potrebe da se umire seljačke i radničke bune. Pitanje zemljišta još uvek nije bilo rešeno 1936. godine: polovinom 19. veka prodaja zemlje koja je pripadala sveštenstvu samo je ojačala zemljoposedničku buržoaziju nasuprot razvoju u Francuskoj posle 1789. Čak i posle 1931. Institut za agrarne reforme trošio je tek jednu trećinu svojih fondova na kupovinu većih dobara. Eksplozija 1936–1939. nikada ne bi dostigla takve političke ekstreme, uključujući tu i slom države na dve strane koje su vojevale trogodišnji građanski rat, da nije bilo potresa koji su rušili društvene osnove tokom celog jednog veka.

Španija nije imala veliku levu i centralnu buržoasku partiju kao Parti radical (Radikalna partija) koja je bila centar teže francuske politike preko šezdeset godina. Pre jula 1936. španska Socijaldemokratska partija imala je mnogo militantniji imidž u zemlji u kojoj su nadničari često zauzimali zemlju, gde su štrajkovi bili česti, gde su madridski tramvajski radnici pokušali da samoupravljaju svojim radnim mestom i gde je masa jurišala na zatvore da bi oslobodila 30.000 političkih zatvorenika. Kako je to jedan socijalistički vođa rekao:

„Šanse za stabilizaciju demokratske republike u našoj zemlji opadaju svakog dana. Izbori su samo jedna vrsta građanskog rata.“

Nadolazeći vojni udar bio je leta 1936. javna tajna. Pošto je dopustio vojnim pobunjenicima da se dobro pripreme, Narodni front, koji je izabran u februaru, bio je voljan da pregovara, a možda čak i da se preda. Političari bi sklopili mir sa pobunjenicima, kao što su to

se štrajk završio, vlada, koja je sada opet upravljala situacijom, dovela je 6.000 jurišnih trupa, elitne policijske jedinice. Zato što su prihvatili posredovanje „reprezentativnih organizacija“ i saveta za posredovanje od POUM-a i CNT-a, iste te mase koje su pobedile fašističku vojsku jula 1936. predale su se bez borbe republikanskoj policiji maja 1937.

Sada je represija mogla da počne. Državi je trebalo samo nekoliko nedelja da zabrani POUM, pohapsi njene vođe, da ih pobije (po zakonu ili na drugi način) i ukloni Nina. Osnovana je paralelna policija, koju je organizovala NKVD i tajni organ Kominterne, odgovoran samo Moskvi. Svako ko je bio protiv republikanske države i njenog glavnog saveznika, SSSR-a, rizikovao je da bude javno optužen da je „fašista“, a širom sveta gomila dobronamernih, plemenitih duša širila bi dalje klevete; poneki iz neznanja, a drugi iz koristoljublja, ali svi su bili ubeđeni da nijedna optužba nije preterana kada fašizam napada.

Samim tim se ni hajka na POUM nije mnogo razlikovala. POUM se protivio moskovskim suđenjima i zato je samu sebe osudila na uništenje od strane staljinizma koji se bespoštedno borio protiv svojih protivnika u celom svetu za premoć nad masama. Simpatizeri i ljudi oko komunističke partije nisu bili jedini: mnoge političke partije, advokati, novinari, pa čak i francuska Liga za ljudska prava – svi oni su bili duboko ubeđeni u krivicu osuđenog. Vladajuća ideologija šezdeset godina kasnije smatraće da su ova suđenja bila samo primer pomahnitale žeđi za moći Kremlja. Kao da staljinistički zločini nemaju ničega zajedničkog sa antifašizmom! Antifašistička logika udruživaće se uvek sa najumerenijim snagama i uvek će se protiviti najradikalnijim.

Na samom političkom nivou, maj 1937. je doveo do prilika koje su nekoliko meseci ranije bile nezamislive: socijalista Negrin postao je veći desničar od Kabaljera, predvodivši vladu koja je strastveno sprovodila red i zakon, što uključuje i represiju protiv radnika. Orvel – koji je zamalo izgubio život u ovim događajima – shvatio je da je rat „za demokratiju“ očigledno završen:

Barcelona: maj 1937.

Policija je 3. maja pokušala da zauzme telefonsku stanicu, koja je bila pod upravom anarhističkih (i socijalističkih) radnika. U katalonskoj metropoli, srcu i simbolu revolucije, legalna vlast se uopšte nije ustručavala da razoruža sve one koji su još uvek ostali živi, spontani i antiburžoaski. Štaviše, lokalna policija je pripadala PSUC-u. Tek kada su se suočili sa vlašću koja im je bila otvoreno neprijateljski nastrojena, radnici su shvatili da ona više nije njihova, da su joj poklonili plodove svog ustanka pre deset meseci i da ih je ova iskoristila protiv njih. Generalni štrajk, koji je bio samo reakcija na otimačinu vlasti od strane države, paralisao je Barcelonu, ali je bilo već prekasno. Radnici su još uvek imali kapaciteta da se suprotstave državi (ovoga puta u demokratskoj formi), ali nisu više mogli da izguraju svoju borbu do tačke otvorenog sukoba.

Kao i uvek, „društveno“ pitanje je prevladalo nad vojnim. Legalna vlast ne može da se nameće putem uličnih borbi. U roku od nekoliko sati nije se razvila urbana gerila, već je započeo statični rat, zgrada protiv zgrade, defenzivan rat u kojem niko nije mogao da pobedi jer niko nije ni napadao. Policija se nije usudila da otvoreno napadne anarhiste zbog blokade sopstvenih snaga. Uopšteno govoreći, Komunistička partija i država držali su centar grada, dok su CNT i POUM zauzeli četvrti u kojima je živela pretežno radnička klasa.

Status quo je konačno rešen političkim sredstvima. Mase su poklonile svoje poverenje dvema napadnutim organizacijama, dok su ove pokušavale da vrate ljude na posao (mada ni to nije išlo bez problema) iz straha da će se otuđiti od države, čime su potkopali jedinu snagu koja je mogla da ih spase politički i... „fizički“. Čim

uradili tokom diktature generala Prima de Rivere (1931–1932), koju su podržali značajni socijalisti (Kabaljero je radio kao njen tehnički savetnik, pre nego što je postao ministar rada 1931. i premijer republikanske vlade od septembra 1936. do maja 1937). Pored toga, general koji se povinovao naređenjima republikanaca dve godine ranije i koji je slomio Asturijski ustanak – Franko – ne može biti tako loš.

Proletarijat se ipak pobunio, blokirao je puč u pola zemlje i naoružao se. Čineći to, radnici su se očigledno borili protiv fašizma, ali ne kao antifašisti, jer su njihove akcije bile usmerene i protiv Franka i protiv demokratske države koju je masovna inicijativa više uzdrimala nego vojna pobuna. Tri premijera su došla i otišla u roku od 24 sata pre nego što su prihvatili činjenicu da se narod naoružao.

Još jedanput se pokazalo da problem nasilja nije samo tehničke prirode. Pobjeda ne pripada onom ko ima prednost u naoružanju (vojska) ili u brojnosti (narod), već onom ko prvi preuzme inicijativu. Gde su radnici verovali državi, država je ostala pasivna ili je davala prazna obećanja, kao što se desilo u Saragosi. Tamo gde je borba bila usmerena i oštra (kao u Malagi), radnici su pobedili, a tamo gde joj je falilo snage, ugušena je krvlju (20.000 ubijenih u Sevilji).

Španski građanski rat je započeo autentičnim ustankom, ali to nije dovoljno da bismo ga u potpunosti opisali. To važi samo za početak ustanka: bila je to prava proleterska pobuna. Posle pobjede nad snagama reakcije u velikom broju gradova, radnici su imali moć. Ali šta sada da rade sa njom? Da je vrate republikanskoj državi ili da nastave dalje u pravcu komunizma?

Odmah nakon ustanka osnovan je Generalni komitet antifašističke milicije; sastojao se od delegata CNT-a, FAI-a, UGT-a, POUM-a, PSUC-a (koja je nastala malo pre toga sjedinjavanjem Komunističke partije i socijalista u Kataloniji), i četiri predstavnika Generaliteta, katalonske regionalne vlade. Komitet je bio zapravo most između radničkog pokreta i države i bio je vezan za Generalitetovo Mi-

nistarstvo odbrane, ali je praktično bio u njegovom sklopu samim prisustvom savetnika za odbranu, izaslanika za javna sredstva, itd. Centralni komitet milicije počeo je vrlo brzo da se razilazi.

Iako su predali svoju autonomiju, većina proletera je naravno verovala da oni uprkos svemu drže vlast u svojim rukama i da političarima daju samo privid autoriteta, kojem nisu verovali i koji mogu da kontrolišu i usmeravaju u kojem god hoće smeru. Pa zar nisu bili naoružani?

To je bila kobna greška. Pitanje nije ko ima oružje, već šta rade naoružani ljudi? Deset hiljada ili sto hiljada proletera naoružanih do zuba su ništa, ako se oslanjaju na bilo šta drugo osim svoje moći da promene svet. U suprotnom, sledećeg dana, sledećeg meseca ili sledeće godine, vlast kojoj su priznali autoritet oduzeće im oružje koje nisu uspeli da upotrebe protiv nje.

„U stvari, rat u Španiji između 'legalne' vlade i 'pobunjenika' nije ni u kom slučaju bio rat za ideale, već borba između odlučne grupe kapitalista u rovovima buržoaske republike i druge kapitalističke grupe. Principi španskog kabineta nimalo se ne razlikuju od krvavog ražima Lerua (Leroux) koji je masakrirao hiljade španskih proletera 1934. Španske radnike i sada izrabljuju – iako ovoga puta i sami radnici imaju puške u rukama!“ (*Proletariër*, izdat od strane grupe komunista veća u Hagu, 27. jula 1936)

Ustanici se nisu borili protiv legalne vlade, tj. države koja je tada postojala, i sve njihove akcije koje su usledile odigraće se pod njenim vođstvom. To je bila „revolucija koja je počela, ali koja se nikada nije učvrstila“, kako je to Orvel zapisao. To je najvažnija stvar koja je odredila kako tok sve neuspešnije oružane borbe protiv Franka, tako i iscrpljivanje i nasilno uništavanje kolektivizacija i socijalizacija, od strane oba tabora. Stvarnu vlast u Španiji posle leta 1936. imala je država, a ne organizacije, sindikati, kolektivi, saveti itd. Čak iako je Nin, vođa POUM-a, bio savetnik Ministarstva pravde, „POUM nikada nije uspeo da postigne bilo kakav uticaj na policiju“, kao što je jedan od branilaca partije priznao.² Iako su radničke milicije činile ponos republikanske vojske, nisu predstavljale

nikakav faktor u odlukama visoke komande koja ih je redovno uklopala u regularne jedinice (proces koji je završen do početka 1937), preferirajući više da ih istroši, nego da toleriše njihovu autonomiju. Što se tiče moćnog CNT-a, on je ustupio mesto Komunističkoj partiji koja je bila veoma slaba pre jula 1936 (imala je samo 14 poslanika u Narodnom frontu u februaru, u odnosu na 85 socijalističkih poslanika), ali koja se uvukla u delove državnog aparata i preusmerila državu u svoju korist, protiv radikala, a posebno protiv militanata iz CNT-a. Pitanje je glasilo: ko je vladao situacijom? A odgovor: država može brutalno da koristi svoju moć kada je to neophodno.

Republikanska buržoazija i staljinisti izgubili su dragoceno vreme rasturajući seljačke komune, razoružavajući POUM-ovu miliciju i jureći trockističke „sabotere“ i druge „Hitlerove agente“ u momentu kada se od antifašizma očekivalo da dá sve od sebe u borbi protiv Franka, ali oni to nisu uradili iz samoubilačkog nagona. Za državu i Komunističku partiju (koja je postajala kičma države kroz vojsku i policiju), ove operacije nisu bile puko gubljenje vremena. Jednom vođi PSUC-a pripisuje se sledeća izjava: „Pre nego što zauzmemo Saragosu, moramo da zauzmemo Barselonu.“ Njihov glavni cilj nikada nije bio rušenje Franka, već preuzimanje kontrole nad masama, jer upravo tome i služi država. Tako je staljinizam došao na vlast. Proleterima su oduzeli Barselonu, a Saragosa je ostala u fašističkim rukama.